

ARCHEOLOGISCH PROEFSLEUVENONDERZOEK

KLEINSTRAAT (ONG.)

TE BERG EN TERBLIJT

GEMEENTE VALKENBURG AAN DE GEUL

- * Bodem
- * Waterbodem
- * Water
- * Archeologie
- * Ecologie
- * Milieu

Archeologie

Archeologisch proefsleuvenonderzoek

Kleinstraat (ong.) te Berg en Terblijt in de gemeente Valkenburg aan de Geul

Opdrachtgever

Aelmans ROM
Kerkstraat 4
6367 JE Voerendaal

Project

VAL.AEL.APO

Rapportnummer

11075812

Status

Definitief

Datum

19 januari 2012

Vestiging

Swalmen

Auteur(s)

Drs. A.H. Schutte (Senior KNA-Archeoloog) en drs.
M. Stiekema (Fysisch-Geograaf)

Paraaf

Met een bijdrage van: drs. S. Ostkamp (EARTH)

Autorisatie

Ing. G.J. Boots BA

Paraaf

© Econsultancy bv, Swalmen

Foto's en tekeningen: Econsultancy bv, tenzij anders vermeld

Niets uit deze uitgave mag worden vermenigvuldigd en/of openbaar gemaakt worden door middel van druk, fotokopie of op welke wijze dan ook zonder voorafgaande schriftelijke toestemming van de uitgevers. Econsultancy bv aanvaardt geen aansprakelijkheid voor eventuele schade voortvloeiend uit de toepassing van de adviezen of het gebruik van de resultaten van dit onderzoek.

ISSN: 2210-8777 (Analoog rapport)

ISSN: 2210-8785 (Digitaal rapport E-depot)

Administratieve gegevens plangebied		
Rapportnummer en projectnaam	11075812 VAL.AEL.APO	
Toponiem	Kleinstraat (ong.)	
Opdrachtgever	Aelmans ROM	
Gemeente	Valkenburg aan de Geul	
Plaats	Berg en Terblijt	
Provincie	Limburg	
Kadastrale gegevens	Gemeente Berg en Terblijt, sectie D, nummer 1209.	
Omvang plangebied	± 2.660 m ²	
Kaartblad	69 B (1:25.000)	
Coördinaten centrum plangebied	X: 182.435 / Y: 319.055	
Bevoegd gezag	Gemeente Valkenburg aan de Geul De heer W. Felder Postbus 998	6300 AZ Valkenburg Tel. 14043 Email w.felder@valkenburg.nl
Deskundige namens het bevoegd gezag	ARCHEOCOACH Drs. Henk Stoeper Tienbundersweg 8 6321 CR Wijre	Tel: 06-22153580 Email: hstoeper@archeocoach.nl
ARCHIS2 Onderzoeksmeldingsnummer (OM-nr.) Vondstmeldingsnummer Onderzoeksnummer	47879 418781 40385	
Archeoregio NOaA	Limburgs lössgebied	
Beheer en plaats documentatie	Econsultancy, Swalmen/ Provinciaal Archeologisch Depot Limburg	
Uitvoerders	Econsultancy, Dr. A. Mientjes (KNA-Archeoloog, SOB-Research), Drs. M. Stiekema (Fysisch-Geograaf) & Drs. A.H. Schutte (Senior KNA-Archeoloog)	

Kwaliteitszorg

Econsultancy beschikt over een eigen opgravingsvergunning, afgegeven door de Rijksdienst voor het Cultureel Erfgoed (RCE). De opgravingsvergunning geeft opdrachtgevers de zekerheid dat het uitvoerend bureau werkt conform de eisen die de RCE stelt op het gebied van competenties en integriteit van medewerkers en het toepassen van vigerende normen en onderzoeksprotocollen.

Betrouwbaarheid

Dit onderzoek is op zorgvuldige wijze uitgevoerd, conform de toepasselijke en van kracht zijnde regelgeving. Een proefsleuvenonderzoek wordt in het algemeen uitgevoerd door het steekproefsgewijs onderzoeken van de bodem, waardoor het, op basis van de resultaten van een proefsleuvenonderzoek, onmogelijk is garanties af te geven ten aanzien van de aanwezigheid van archeologische waarden.

SAMENVATTING

Econsultancy heeft in opdracht van Aelmans ROM op 6 september 2011 een archeologisch proefsleuvenonderzoek uitgevoerd. Het onderzoek is uitgevoerd in verband met de voorgenomen herontwikkeling van de onderzoekslocatie. Het plangebied is gelegen aan de Kleinstraat te Berg en Terblijt in de gemeente Valkenburg aan de Geul. Het archeologisch onderzoek wordt noodzakelijk geacht om te bepalen of er een gereede kans is dat archeologische waarden aanwezig (kunnen) zijn in de ondergrond, die door de voorgenomen bodemingrepen kunnen worden aangetast/verloren kunnen gaan. Daarom is het binnen het kader van de Wet op de Archeologische Monumentenzorg uit 2007 (WAMZ), voortvloeiend uit het Verdrag van Malta uit 1992, verplicht voorafgaand archeologisch onderzoek uit te voeren (zie bijlage 3).

Doel van het proefsleuvenonderzoek is het aanvullen en toetsen van de gespecificeerde archeologische verwachting, zoals geformuleerd in het bureauonderzoek. Het gaat om gebieds- of vindplaatsgericht onderzoek. Het proefsleuvenonderzoek gebeurt door middel van waarnemingen in het veld, waarbij (extra) informatie wordt verkregen over bekende en/of verwachte archeologische waarden binnen een onderzoeksgebied. Dit omvat de aan- of afwezigheid, de aard, de omvang, de datering, de gaafheid, de conservering en de inhoudelijke kwaliteit van de archeologische waarden. Het resultaat van een proefsleuvenonderzoek is een rapport met een waardering en een inhoudelijk (selectie-)advies (buiten normen van tijd en geld), aan de hand waarvan een beleidsbeslissing (meestal een selectiebesluit) genomen kan worden. Dit betekent dat de veldactiviteiten uitgevoerd worden tot het niveau waarop deze beslissing gefundeerd genomen kan worden, dat wil zeggen dat de archeologische waarden van het terrein/vindplaats in voldoende mate zijn vastgesteld.

Gespecificeerd archeologisch verwachtingsmodel

Het plangebied is gelegen binnen de historische kern van Berg, welke een terrein van hoge archeologische waarde betreft (monument). Volgens de opgestelde gespecificeerde archeologische verwachting is de kans op het voorkomen van archeologische resten uit de perioden ouder dan de Romeinse tijd middelhoog. De kans op het aantreffen van archeologische resten uit de Romeinse tijd en de Vroege Middeleeuwen wordt hoog geacht voor het zuidelijke deel van het plangebied en middelhoog voor het noordelijke deel. De kans op het aantreffen van archeologische resten uit de Late Middeleeuwen en de Nieuwe tijd wordt hoog geacht voor het gehele plangebied. Tevens dient rekening gehouden te worden met de aanwezigheid van groeve-structuren.

De archeologische resten worden aan of direct onder het maaiveld verwacht. De vondstenlaag wordt verwacht in de eerste 30 cm beneden het maaiveld. Archeologische sporen (uitgezonderd diepe paalsporen en waterputten) worden binnen 50 cm beneden het maaiveld verwacht. Deze archeologische resten bestaan hoofdzakelijk uit aardewerk- en/of vuursteenstrooiingen. Organische resten en bot zullen door de (verwachte) relatief droge en zure bodemomstandigheden slecht zijn geconserveerd.

Gevolgde onderzoeksmethode

Verspreid over het plangebied zijn zes sleuven van 4 x 10 meter aangelegd. Hiermee is 240 m² onderzocht wat neer komt op iets minder dan 10% van het plangebied. De proefsleuven zijn laagsgewijs verdiept tot op het niveau waarop grondsporen zichtbaar waren of indien deze niet aanwezig waren tot in de onverstoord bodem.

Resultaten proefsleuvenonderzoek

Uit de resultaten van het proefsleuvenonderzoek (karterende/waarderende fase) blijkt dat het noordelijke deel van het terrein sterk is verstoord als gevolg van bioturbatie, echter onder de verstoring zijn in proefsleuven 1 en 4 sporen uit de Late Middeleeuwen – Nieuwe tijd aangetroffen die

direct onder de bouwvoor beginnen en doorlopen tot net in het vlak. In de kuilen en bij de aanleg van het vlak is in het noordelijke deel van het plangebied vondstmateriaal uit de Late Middeleeuwen en de Nieuwe tijd aangetroffen, voornamelijk uit de Late Middeleeuwen. De aangetroffen sporen waren zeer slecht herkenbaar in het vlak en zijn pas op grote diepte, onder het verstoorde pakket, vastgesteld en vervolgens teruggevonden in de profielen. Het vondstmateriaal uit de sporen geeft aan dat ze waarschijnlijk uit de Late Middeleeuwen dateren al is het mogelijk dat we met opspit te maken hebben.

Conclusie

Op basis van de lage waardering volgens de normering van de KNA is de conclusie dat de in het plangebied aangetroffen vindplaats als niet behoudenswaardig moet worden gezien. Het advies is dientengevolge dan ook om geen vervolgonderzoek uit te voeren.

Selectieadvies

Econsultancy adviseert om het plangebied vrij te geven voor verdere ontwikkeling. De slechte conservering van de archeologische sporen tezamen met de marginale informatiewaarde leidt tot de conclusie dat we hier niet te maken met een behoudenswaardige vindplaats.

Bovenstaand is het selectieadvies van Econsultancy. Dit is ter goedkeuring voorgelegd te worden aan het bevoegd gezag, in deze de gemeente Valkenburg aan de Geul. De conceptrapportage en het selectieadvies is beoordeeld door hun adviseur de heer drs. H. Stoepker en deze stemt in met de resultaten en heeft het bevoegd gezag geadviseerd het advies over te nemen.

Mochten tijdens de graafwerkzaamheden toch archeologische waarden worden aangetroffen, dan dient hiervan melding te worden gemaakt conform artikel 53 van de Monumentenwet 1988. Melding van archeologische waarden kan plaatsvinden bij het Ministerie van OCW (de Rijksdienst voor het Cultureel Erfgoed: ARCHIS-meldpunt, telefoon 033-4227682), de gemeente Valkenburg aan de Geul of de provincie Limburg.

INHOUDSOPGAVE

1.	INLEIDING	9
1.1	Ligging en huidige situatie plangebied	9
1.1	Doel van het onderzoek.....	9
2.	ARCHEOLOGISCHE GEGEVENS VAN HET PLANGEBIED.....	11
2.1	Inleiding	11
2.2	Geologie, geomorfologie en bodem	11
2.3.	Archeologische gegevens	14
2.4	Historische gegevens	16
2.5	Gespecificeerde archeologische verwachting en selectieadvies vooronderzoek	17
3.	METHODIEK VELDONDERZOEK	19
3.1	Inleiding	19
3.2	Methodiek proefsleuven	19
3.3	Onderzoeksvragen	21
4.	RESULTATEN VELDONDERZOEK.....	23
4.1	Inleiding	23
4.2	Fysische geografie.....	23
4.3	Sporen en structuren	25
4.3.1	Proefsleuf 1	26
4.3.2	Proefsleuf 2	27
4.3.3	Proefsleuf 3	28
4.3.4	Proefsleuf 4	29
4.3.5	Proefsleuf 5	30
4.3.6	Proefsleuf 6	31
4.4	Vondstmateriaal.....	32
5.	CONCLUSIES EN BEANTWOORDING VAN DE ONDERZOEKSVRAGEN.....	35
5.1	Conclusies	35
5.2	Beantwoording van de onderzoeksvragen	35
6.	WAARDERING EN SELECTIEADVIES	39
6.1	Waardering	39
6.2	Selectieadvies.....	40
	LITERATUUR.....	41

LIJST VAN FIGUREN

Figuur 1	- Locatie van het plangebied
Figuur 2	- Detailkaart van het plangebied
Figuur 3	- Geomorfologische kaart
Figuur 4	- Bodemkaart
Figuur 5	- Archeologische waarden- en trefkanskaart van de gemeente Valkenburg aan de Geul
Figuur 6	- Archeologische gegevenskaart
Figuur 7	- Sleuvenoverzicht
Figuur 8	- Proefsleuf 2, Profiel 3
Figuur 9	- Proefsleuf 5, Profiel 9
Figuur 10	- Vlakfoto sleuf 1
Figuur 11	- Vlakfoto sleuf 2
Figuur 12	- Vlakfoto sleuf 3
Figuur 13	- Vlakfoto sleuf 4
Figuur 14	- Vlakfoto sleuf 5
Figuur 15	- Vlakfoto sleuf 6

LIJST VAN TABELLEN

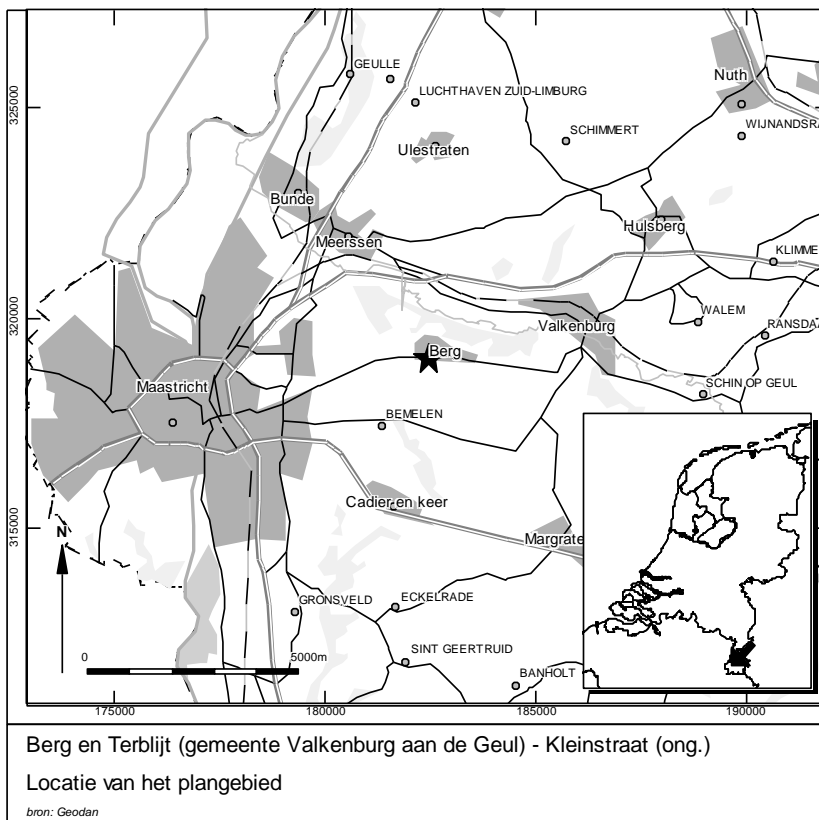
Tabel I.	- scoretabel waardestelling van het plangebied

BIJLAGEN

BIJLAGE 1:	Proefsleuventekeningen
BIJLAGE 2:	Sporenljst
BIJLAGE 3:	Vondstenlijst
BIJLAGE 4:	Overzicht geologische en archeologische tijdvakken
BIJLAGE 5:	Bewoningsgeschiedenis van Nederland
BIJLAGE 6:	AMZ-cyclus

1. INLEIDING

Econsultancy heeft in opdracht van Aelmans ROM een proefsleuvenonderzoek (karterende/waarderende fase) uitgevoerd voor het plangebied gelegen aan de Kleinstraat te Berg en Terblijt in de gemeente Valkenburg aan de Geul. In het plangebied zal de nieuwbouw van 4 vrijstaande woningen worden gerealiseerd. Tevens zal een klein deel van de onderzoekslocatie worden verkocht om de ontsluiting van een naastgelegen perceel te verbeteren. Het archeologisch onderzoek is noodzakelijk om te bepalen of er een gerede kans is dat archeologische waarden aanwezig (kunnen) zijn in de ondergrond, die door de voorgenomen bodemingrepen kunnen worden aangetast/verloren kunnen gaan. Daarom is het binnen het kader van de Wet op de Archeologische Monumentenzorg uit 2007 (WAMZ), voortvloeiend uit het Verdrag van Malta uit 1992, verplicht voorafgaand archeologisch onderzoek uit te voeren (zie bijlage 3).

Figuur 1 Locatie van het plangebied

dient volgens de richtlijnen van de KNA 3.2 te gebeuren. Dit zodat een gefundeerde onderbouwing van verder beleid met betrekking tot de archeologische waarden binnen het terrein mogelijk is. Indien binnen het plangebied archeologische waarden voorkomen, kan één van de volgende aanvullende voorschriften worden opgelegd:

¹ A.H. Schutte, 2011.

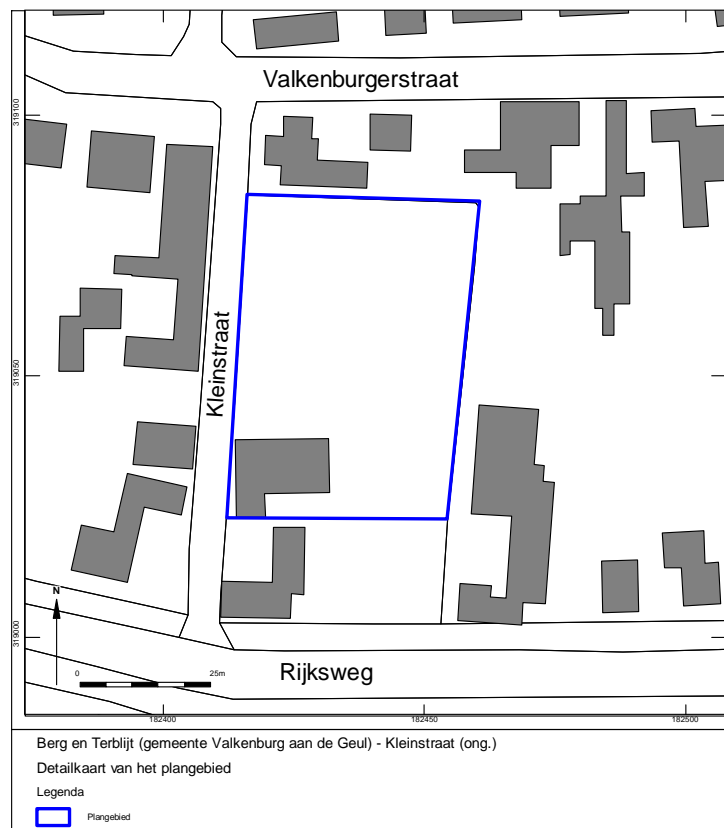
1.1 Ligging en huidige situatie plangebied

Het plangebied heeft een oppervlakte van 2.660 m² en ligt aan de Kleinstraat, aan de zuidzijde van de bebouwde kom van Berg en Terblijt in de gemeente Valkenburg aan de Geul (zie figuur 1 en 2). Het plangebied bestaat nu uit grasland. Het veldwerk vond plaats op 6 september 2011. Hierbij zijn zes proefsleuven gegraven conform de richtlijnen in het Programma van Eisen (PvE).¹

1.1 Doel van het onderzoek

Doel van het onderzoek is vast te stellen welke archeologische waarden in de ondergrond van het plangebied aanwezig zijn en wat hun fysieke en inhoudelijke kwaliteit is. De waardering van het terrein

- de verplichting tot het treffen van technische maatregelen, waardoor archeologische waarden in de bodem kunnen worden behouden;
- de verplichting tot het doen van opgravingen;
- de verplichting de activiteit die tot bodemverstoring leidt, te laten begeleiden door een deskundige op het gebied van de archeologische monumentenzorg. Deze deskundige moet voldoen aan, door burgemeester en wethouders bij de vergunning te stellen, kwalificaties.

Figuur 2 Detailkaart van het plangebied

2. ARCHEOLOGISCHE GEGEVENS VAN HET PLANGEBIED

2.1 Inleiding

Econsultancy bv heeft voorafgaande aan het proefsleuvenonderzoek een bureauonderzoek uitgevoerd ter bepaling van de noodzaak van aanvullend onderzoek. In dit hoofdstuk zijn delen van dit onderzoek samengevat.

2.2 Geologie, geomorfologie en bodem²

Geologie

Zuid-Limburg ligt geologisch gezien in een overgangsgebied. In het zuiden grenst het gebied aan de uitlopers van de Eifel en de Ardennen (de zogenaamde schiervlakte), terwijl het gebied in noordelijke richting overgaat in de Benedenrijnse Laagvlakte en het Noordzeebekken. Hoewel Zuid-Limburg oorspronkelijk binnen het dalingsgebied van het Noordzeebekken lag, is het in de loop van het Pleistoceen binnen het opheffingsgebied komen te liggen. Hierdoor liggen Mesozoïsche en Tertiaire gesteenten en sedimenten (relatief dicht) aan de oppervlakte.

Door opheffing van Zuid-Limburg en het dalen van het noordzeebekken, hebben voorlopers van de Maas diepe dalen uitgesleten in de Mesozoïsche en Tertiaire afzettingen. Gedurende de afwisseling van glacialen en interglacialen werden in de dalen verschillende terrasniveaus gevormd. Tijdens glacialen werden dalen opgevuld door vlechtende riviersystemen met een grote puinaanvoer en een onregelmatige afvoer. Tijdens interglacialen veranderden de rivieren in meanderende systemen, welke door insnijding een deel van de glaciële afzettingen opruimden. Door opeenvolgende cycli van opvulling en insnijding, in combinatie met de voortgaande opheffing van het gebied, is een getrapte terrassenlandschap ontstaan.

Tijdens de laatste twee glacialen vond in Zuid-Limburg grootschalige lössafzetting plaats. Deze eolische afzettingen zijn ontstaan onder zeer koude en droge, periglaciële omstandigheden.

Uit boorgegevens uit de omgeving blijkt dat de ondergrond vanaf het maaiveld bestaat uit een circa 5 - 6,5 m dik pakket löss met daaronder grind.

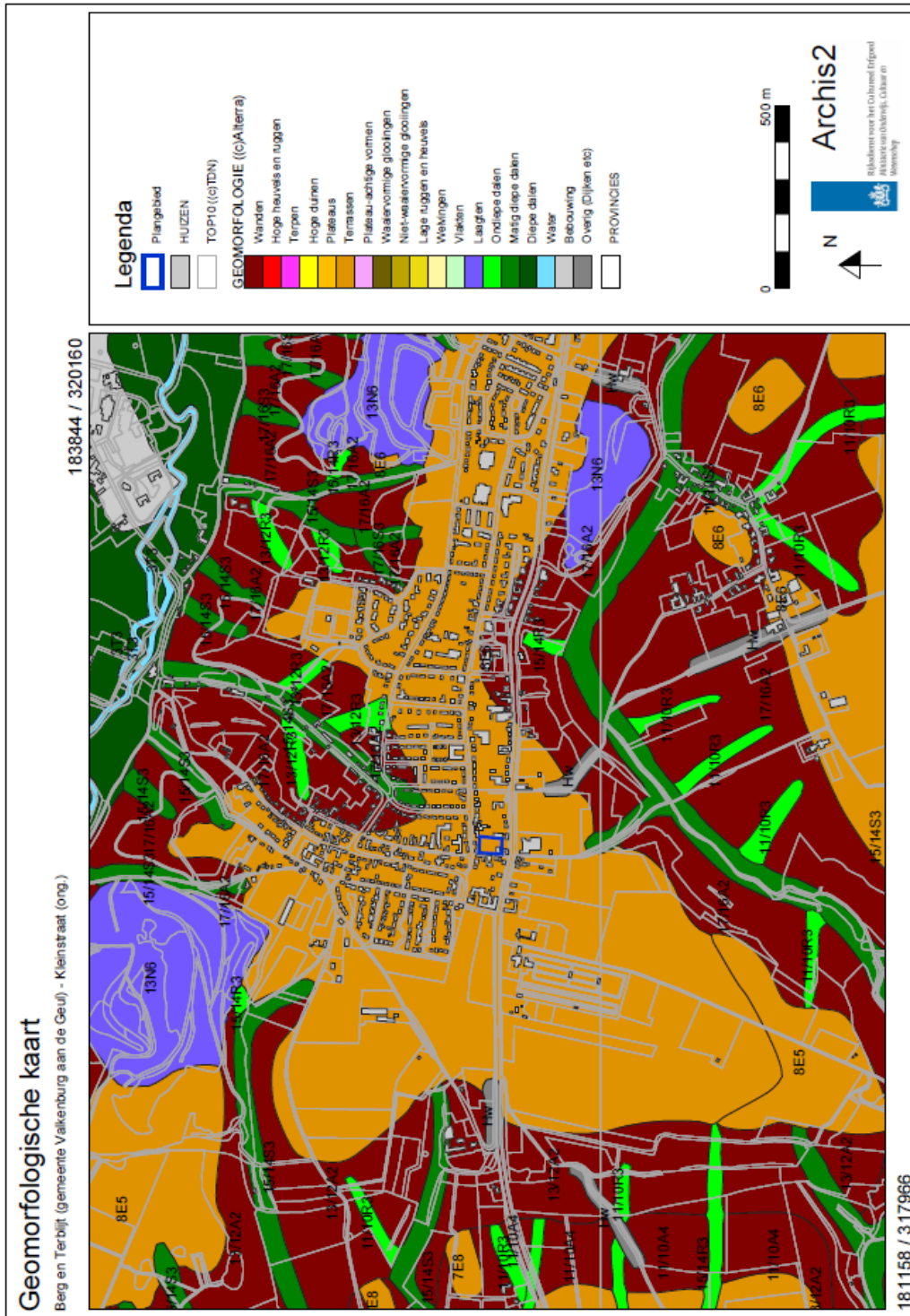
Geomorfologie

Volgens de Geomorfologische kaart van Nederland (1:50.000) ligt het plangebied binnen een plateauterras, bedekt met löss (zie figuur 3). Op afstanden van 200 m ten noordoosten en 300 m ten zuidoosten van het plangebied bevinden zich droge dalen. Het dal van de Geul ligt op een afstand van circa 1 km ten noorden van het plangebied.

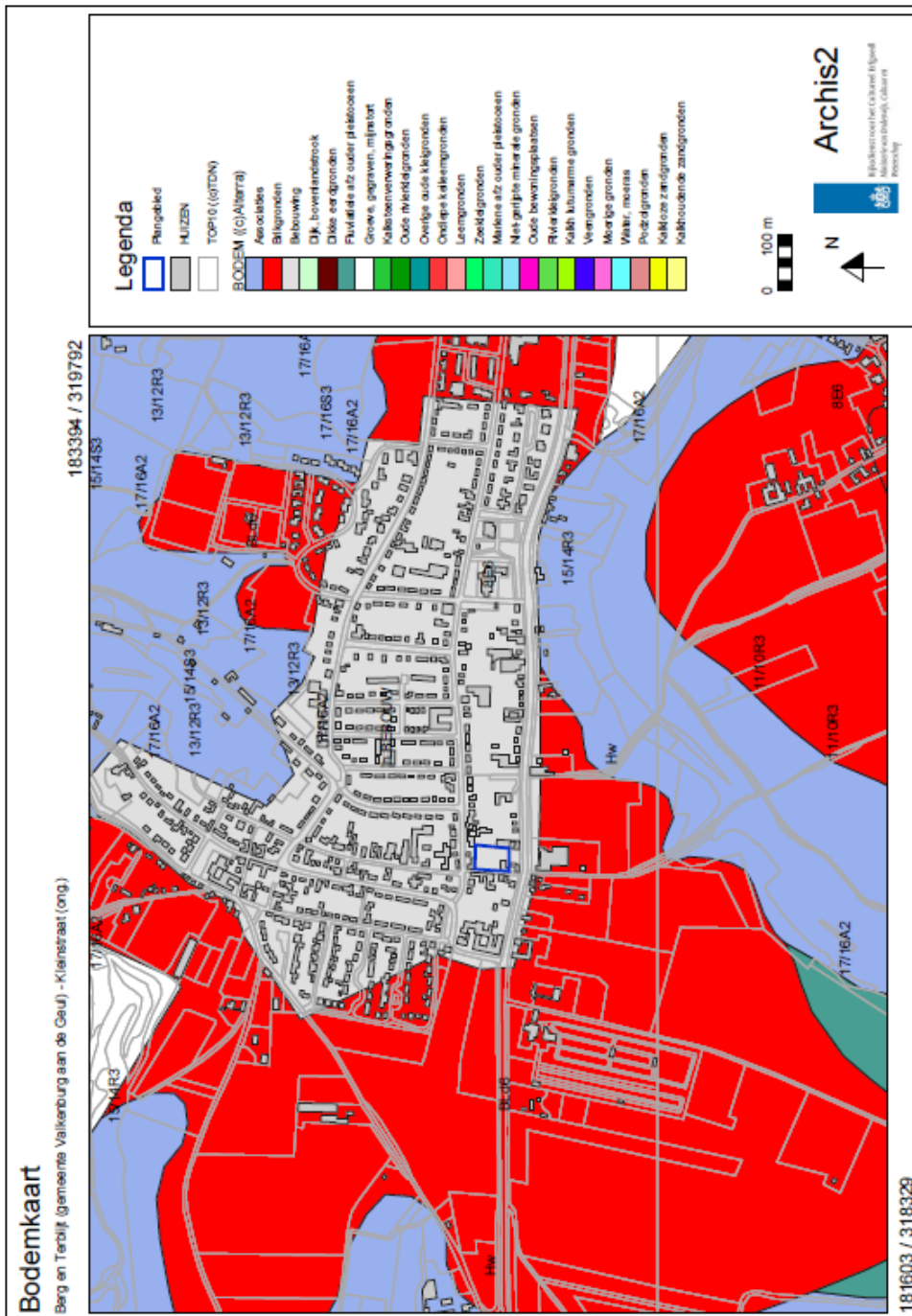
Bodem

Doordat het plangebied zich binnen de bebouwde kom van Berg bevindt, is de bodemopbouw niet gekarteerd (zie figuur 4). De meest nabijgelegen gekarteerde eenheid betreft radebrikgronden, welke zijn opgebouwd uit siltige leem.

² G.W.J. Spanjaard

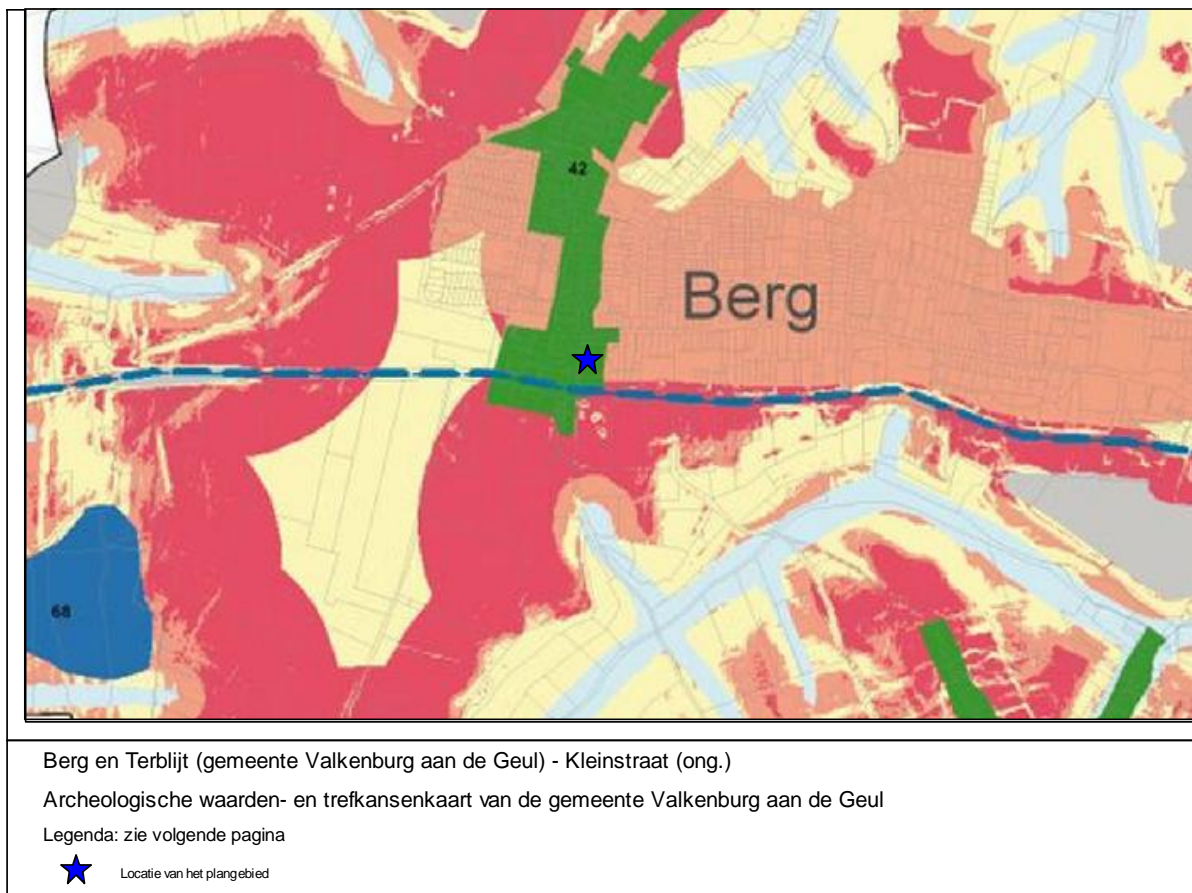
Figuur 3 Geomorfologische kaart

Figuur 4 Bodemkaart

2.3. Archeologische gegevens³

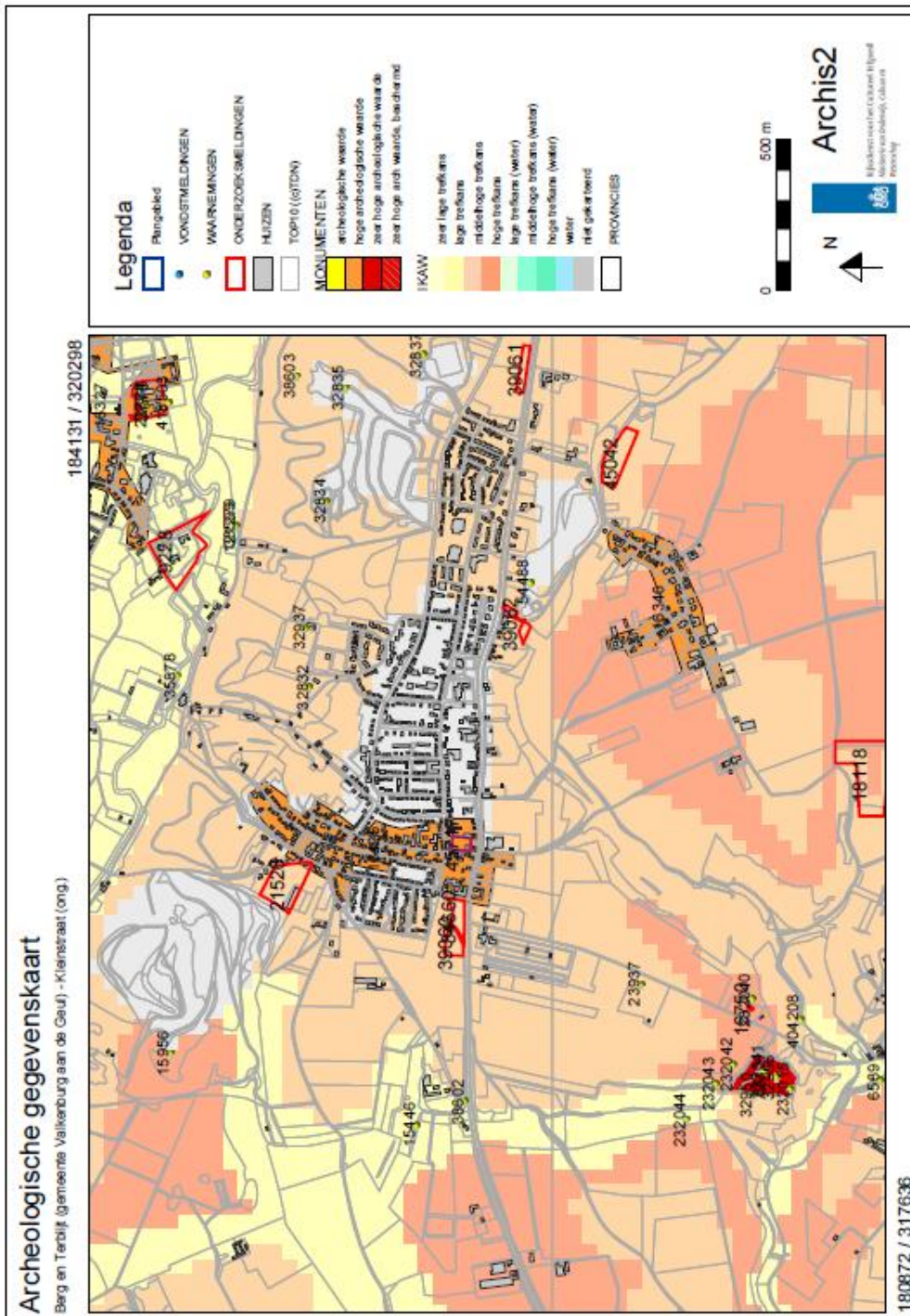
Volgens de archeologische beleidskaart van de gemeente Valkenburg aan de Geul voor groeven ligt op een afstand van circa 100 m ten noorden van het plangebied een bekende ingang/bovengrondse structuur (beleidscategorie 1), daterend uit de 19^e eeuw na Chr. Het plangebied ligt niet binnen de attentiezone van deze structuur. Volgens de waarden- en trefkanskaart onderaardse archeologie geldt voor het plangebied wel een trefkans op de aanwezigheid van ingangen van groeven. Volgens de algemene archeologische waarden- en trefkanskaart van de gemeente Valkenburg aan de Geul ligt het gehele plangebied binnen een terrein van hoge archeologische waarde, betreffende een dorpskern (zie figuur 5).

Figuur 5 Archeologische waarden- en trefkanskaart van de gemeente Valkenburg aan de Geul

Het plangebied ligt binnen een AMK-terrein, nr.: 16.425, terrein met bewoningssporen uit de Late Middeleeuwen tot en met de Nieuwe tijd (zie figuur 6).

³ G.W.J. Spanjaard

Figuur 6 Archeologische gegevenskaart

Het betreft de oude dorpskern van Berg. Binnen de contouren kunnen in de bodem resten van vroegmoderne en waarschijnlijk ook van Laat-Middeleeuwse (vanaf circa 1300 AD) bewoning

aangetroffen worden. Ook sporen van oudere bewoning kunnen aanwezig zijn. Bedacht dient echter te worden dat de bewoning in de Vroege-, en Volle-Middeleeuwen (tot circa 1300 AD) een meer dynamisch karakter gehad kan hebben en dat de plaats en grens ervan niet perse hoeft samen te vallen met die van de latere bewoning. Binnen een straal van 1,5 kilometer rondom het plangebied liggen daarnaast nog twee AMK-terreinen (zie afbeelding 6). AMK-terrein 16.346, terrein met bewoningssporen uit de Late Middeleeuwen tot en met de Nieuwe Tijd. Het gaat om een cluster oude bebouwing in Terblijt. AMK-terrein 8.813, terrein met sporen van bewoning (overwegend vuursteen- en aardewerkvondsten) uit de periode Laat-Paleolithicum - IJzertijd. Artefacten uit vrijwel alle perioden zijn op dit terrein vertegenwoordigd. Waarschijnlijk gaat het ten dele ook om vuursteenbewerking (halffabrikaten van bijlen). De eerste vondsten werden al verzameld in de jaren '30 van de 20^e eeuw. Het terrein heeft een karakteristieke landschappelijke ligging: op de 'kop' van een steile, op het Zuiden georiënteerde kaap.

Binnen een straal van 1 km rondom het plangebied, staan 5 waarnemingen geregistreerd (zie figuur 6). Tijdens een oppervlaktekartering is een grote hoeveelheid resten van een Romeinse villa aangetroffen, waaronder dakpanfragmenten, aardewerkfragmenten, een bronzen amulet, een maalsteen en overige bouwmaterialen. In 1837 is bij niet-archeologische graafwerkzaamheden een dertigtal urnen van grijs aardewerk aangetroffen. Tijdens een veldkartering in 1931 zijn 2 vuurstenen bijlen en een hoeveelheid vuursteenafval aangetroffen. Tijdens niet-archeologische graafwerkzaamheden is een onderdeel van een vuurstenen werktuig aangetroffen.

De bekende archeologische vindplaatsen binnen de gemeente Valkenburg aan de Geul liggen met name op de hellingen en de uitlopers van het plateau aan de zuidzijde van het Geuldal. Boven op de plateaus zijn zeer weinig vindplaatsen bekend. Na de Romeinse tijd nam de bevolkingsdichtheid in het gebied af, waarbij de bewoning zich concentreerde langs de beekdalen. Vanaf het jaar 1000 na Chr. nam de bevolkingsdichtheid weer toe en volgde een herontginning van het gebied.

2.4 Historische gegevens⁴

Volgens de gemeentelijke cultuurhistorische waardenkaart lag het plangebied in 1832 binnen de dorpskern van Berg. Berg en Terblijt waren in de Middeleeuwen twee aparte heerlijkheden maar vormden één parochie. De parochiekerk stond in Berg, circa 0,5 km ten noorden van het plangebied. De oudste bekende vermelding van het dorp en de kerk dateert uit 1139. De middeleeuwse kerk is in 1769 afgebroken, de toren in 1848. De huidige parochiekerk staat elders. Omstreeks 1350 na Chr. was de vorm van het dorp, zoals die in de vroege 19^e eeuw op kaart is gezet, al in de kern aanwezig.

In 1506 lag de bebouwing voornamelijk tegenover de kerk aan het noordelijke gedeelte van de Grote Straat (nu op de Bies) en aan de Kleinstraat aan de zijde van de Langen Acker. Deze bebouwing breidde zich verder uit aan de Veeweg en Valkenburgerstraat. De Valkenburgerstraat vanuit Scharn naar Vilt is zeker een middeleeuwse weg, maar ook een Romeinse ouderdom is geopperd.

Op basis van het beschikbare historische kaartmateriaal was het plangebied aan het begin van de 19^e eeuw deels bebouwd. Deze bebouwing bevond zich binnen de zuidwestelijke helft van het plangebied, ten noorden en deels ter plaatse van de huidige bebouwing. De overige delen, bestaande uit verschillende percelen, waren in gebruik als boomgaard/bos of weiland. Het plangebied lag aan de zuidelijke rand van het cultuurland van Berg. Het huidige stratenpatroon was reeds aanwezig en ten noorden, zuiden en westen van het plangebied stonden verschillende bouwwerken. Volgens de bij de archeologische beleidskaart van de gemeente Valkenburg aan de Geul behorende rapportage was de

⁴ G.W.J. Spanjaard

vorm van de kern, zoals deze zichtbaar is op het kaartmateriaal uit de 19^e eeuw, reeds in 1350 na Chr. aanwezig. De Valkenburgerstraat, gelegen op korte afstand ten noorden van het plangebied, stamt mogelijk zelfs uit de Romeinse tijd. Uit kaartmateriaal uit de jaren '40 van de 19^e eeuw blijkt dat het (zuid-)oostelijke deel van het plangebied in gebruik was als boomgaard en het noordwestelijke deel als weiland. Het zuidwestelijke deel was nog altijd bebouwd. Ten zuiden van het plangebied bevond zich de tol langs de voorloper van de huidige Rijksweg, de 'Grande Route Maestricht - Fauquemont'. In de jaren '20 van de 20e eeuw was bovengenoemde bebouwing gesloopt en waren twee kleine bouwwerken aanwezig in het zuidwestelijke en het zuidoostelijke deel van het plangebied. Rondom het plangebied was de bebouwing toegenomen. Later in de eerste helft van de 20e eeuw vormde de bebouwing binnen het zuidelijke deel één geheel met de ten zuiden van het plangebied gelegen bebouwing. Het noordelijke deel was destijds in gebruik als boomgaard, het zuidelijke deel was onderdeel van het boeren erf. In de tweede helft van de 20e eeuw vormde de bebouwing binnen het zuidelijke deel van het plangebied niet langer één geheel met de ten zuiden gelegen bebouwing, maar bestond uit een vrijstaand bouwwerk. De onbebouwde delen waren in gebruik als akker of boomgaard en later als weiland. De bebouwing rondom het plangebied nam verder toe.

2.5 Gespecificeerde archeologische verwachting en selectieadvies vooronderzoek⁵

Volgens de in het bureauonderzoek opgestelde gespecificeerde archeologische verwachting is de kans op het voorkomen van archeologische resten uit de perioden ouder dan de Romeinse tijd middelhoog. De kans op het aantreffen van archeologische resten uit de Romeinse tijd wordt hoog geacht voor het zuidelijke deel van het plangebied en middelhoog voor het noordelijke deel. Voor de Vroege Middeleeuwen geldt eveneens een hoge kans op het aantreffen van resten binnen het zuidelijke deel, maar een lage kans binnen het noordelijke deel van het plangebied. De kans op het aantreffen van archeologische resten uit de Volle en Late Middeleeuwen en de Nieuwe tijd wordt hoog geacht voor het gehele plangebied. Tevens dient rekening gehouden te worden met de aanwezigheid van groeestructuren.

Volgens de algemene archeologische waarden- en trefkanskaart van de gemeente Valkenburg aan de Geul ligt het gehele plangebied binnen een terrein van hoge archeologische waarde, betreffende een dorpskern (zie figuur 5). Volgens de richtlijn van de gemeente geldt dat archeologisch onderzoek binnen historische kernen dient te bestaan uit een bureauonderzoek, gevolgd door een proefsleuvenonderzoek (IVO-P) en, indien van toepassing, een archeologische begeleiding van de sloop van bestaande bebouwing (IVO-AB, protocol proefsleuven).

⁵ G.W.J. Spanjaard

3. METHODIEK VELDONDERZOEK

3.1 Inleiding

Voor het inventariserend veldonderzoek, proefsleuven, is door Econsultancy bv een Programma van Eisen opgesteld.⁶ In dit document zijn de eisen vastgelegd waaraan het archeologisch onderzoek dient te voldoen. De methodiek en onderzoeksvragen zoals die in het PvE zijn opgenomen, worden in dit hoofdstuk verwoord.

3.2 Methodiek proefsleuven

Voor het plangebied is in het PvE een onderzoeksmethode opgesteld. Het veldwerk heeft plaatsgevonden conform het PvE en KNA versie 3.2.

Een proefsleuvenonderzoek wordt uitgevoerd om inzicht te krijgen in de verspreiding van de archeologische waarden in een gebied zonder dat daarbij direct grote vlakken worden uitgegraven. Een belangrijk kenmerk is dat bij deze vorm van onderzoek het bodemarchief wel wordt blootgelegd, maar niet wordt opgegraven. Het kan daarom in zekere zin ook worden beschouwd als een zo min mogelijk destructief onderzoek. Slechts een selectie van de sporen wordt via couperen nader onderzocht om uitspraken te kunnen doen over conservering en datering van de vindplaats.

De locatie van de proefsleuven is gebaseerd op het PvE.⁷ Hierin wordt uitgegaan van een dekkingsgraad van ongeveer 10 % (circa 240 m² proefsleuven). Er zijn 6 sleuven aangelegd met over het algemeen een tussenafstand van 10 m. Eén sleuf (nummer 3) is iets verschoven omdat deze deels buiten het plangebied kwam te liggen. De oriëntatie van de sleuven is noord-zuid (zie figuur 7).

De sleuven zijn laagsgewijs aangelegd op een dergelijke wijze dat eventuele sporen leesbaar zijn. Sporen laten zich over het algemeen herkennen als verkleuringen in de natuurlijke ondergrond. De sleuven zijn machinaal met een vlakke bak schavenderwijs verdiept. Vondsten zijn hierbij per laag en in vakken van maximaal 5 bij 4 m verzameld. Het aanleggen van het vlak is met een metaaldetector begeleid. Het vlak is daar waar nodig handmatig geschaafd en met een Robotic Total Station ingetekend en gefotografeerd.

In de sleuven zijn de sporen, het vondstmateriaal en het bodemprofiel gedocumenteerd. Vondsten zijn, waar mogelijk, per laag of per spoor verzameld (bijlage 2). In de proefsleuven zijn alle sporen (met uitzondering van subrecente sporen) gecoupeerd of uitgegraven om het karakter te kunnen vaststellen of om daterend materiaal te verzamelen. De coupes van de sporen zijn gefotografeerd met een digitale camera en vervolgens getekend op een schaal van 1:20.

Om de bodemopbouw van het plangebied te documenteren, zijn er aan het begin en einde van iedere sleuf profieltekeningen gemaakt. Deze één meter brede kolommen zijn gefotografeerd en getekend op een schaal van 1:20.

⁶ A.H. Schutte, 2011.

⁷ Idem.

Figuur 7 Sleuvenoverzicht

3.3 Onderzoeksvragen

In het Programma van Eisen zijn een aantal onderzoeksvragen opgenomen.⁸ Het veldonderzoek dient antwoord te geven op deze vragen.

- Zijn er archeologische resten in de bodem aanwezig?
- Zo ja, wat is de aard, omvang, ouderdom, herkomst, kwaliteit en locatie van de archeologische resten (horizontaal en verticaal)?
- In welke mate is het plangebied verstoord?
- Hebben de archeologische waarden een relatie met uit de omgeving bekende archeologische of historische locaties en welke is dat?
- Welke gegevens over de aangetroffen vindplaatsen kunnen de archeologische kennis van de regio aanscherpen?
- Wat is het belang van de vindplaats voor de lokale, regionale en nationale geschiedschrijving.
- Is sprake van (een) behoudenswaardige vindplaats(en)?
- Wat kunnen de uitkomsten van het onderzoek zeggen over vergelijkbare terreinen in de omgeving?
- Is vervolgonderzoek noodzakelijk en welke methoden zouden hierbij kunnen worden ingezet?
- Op welke manier dient bij eventuele toekomstige graafwerkzaamheden met archeologische resten te worden omgegaan?
- Indien er geen archeologische resten worden aangetroffen, wat is de reden voor de afwezigheid van archeologisch resten?

De mogelijke aanwezige vindplaatsen worden aan de hand van de gestelde vragen gewaardeerd conform KNA versie 3.2, bijlage IV Waarderen van vindplaatsen. Aanbevolen wordt ook om de methodiek uit de SIKB leidraad Standaard Archeologische Monitoring te volgen voor het bepalen van de fysieke kwaliteit.

Specifieke onderzoeksvragen

Periode en sites

Dit aspect van het onderzoek richt zich op de aard, ouderdom, omvang en andere archeologische kenmerken van de vindplaatsen. Hieruit zijn de volgende vragen afgeleid:

- Welke en hoeveel vindplaatsen zijn in het onderzoeksgebied te herkennen?
- Wat is per archeologische site in het onderzoeksgebied:
 - de ligging (inclusief diepteligging)
 - de geologische en/of bodemkundige eenheid
 - de omvang (inclusief verticale dimensies)
 - het type en de functie van de sites of off-site-patronen
 - de samenstelling van de archeologische resten (grondsporen en mobilia)
 - Indien aanwezig, de ouderdom van de cultuurlaag
 - de vondst- en spoordichtheid
 - de stratigrafie voor zover aanwezig
 - de ouderdom, periodisering en typechronologische classificatie
 - het tijdstip van het in onbruik raken van de vindplaats

⁸ A.H. Schutte, 2011.

Landschap en bodem

Dit aspect van het onderzoek omvat de bestudering van de landschappelijke context van de vindplaatsen in historisch perspectief. Dit leidt tot de volgende vragen:

- Wat is de fysiek-landschappelijke ligging van de vindplaatsen (geologie, bodemkunde en geomorfologie)? Zijn er aanwijzingen voor stratigrafische hiaten in de geologische profielopbouw ter plekke van de vindplaatsen?
- Wat is de paleo-ecologische context van het onderzoeksgebied? Liggen in het plangebied locaties die voor pollenanalyse bemonsterd kunnen worden?
- In hoeverre zijn de aangetroffen bodemlagen geschikt voor een palynologische reconstructie van de vegetatie- en gebruiksgeschiedenis van het terrein?

4. RESULTATEN VELDONDERZOEK

4.1 Inleiding

In dit hoofdstuk zullen eerst de resultaten van het proefsleuvenonderzoek worden besproken, waarbij de aangetroffen sporen centraal zullen staan. Vervolgens wordt een analyse gegeven van het vondstmateriaal.

4.2 Fysische geografie

Per proefsleuf zijn er, met uitzondering van profiel 12, langs de westelijke wand van de proefsleuf twee kolomopnames opgetekend. De profielen zijn lithologisch conform de Archeologische Standaard Boorbeschrijvingsmethode beschreven.⁹ Alle 12 profielen hebben een geologisch gezien sterk gelijkende bodemopbouw (zie figuur 8 en 9) en komen qua opbouw overeen met de verwachtingen volgens het bureauonderzoek.

De top van het bodemprofiel bestond bij alle profielen uit een 35 tot 45 cm dikke humusrijke bouwvoor, bestaande uit zwak humeuze, grijsbruine of bruingrijze lössafzettingen. De in het plangebied aangetroffen lössafzettingen zijn eolische afzettingen die worden gerekend tot de Formatie van Boxtel, Laagpakket van Schimmert.

Onder de bouwvoor is in alle profielen het oorspronkelijke moedermateriaal (de C-horizont) aangetroffen, bestaande uit geel bruine tot gele lössafzettingen (zie figuur 8). In de twee profielen in de meest zuidelijk gelegen proefsleuf 5 heeft zich in het moedermateriaal een zogenaamde briklaag (Bt-horizont) ontwikkeld (zie figuur 9). Deze briklaag is ontwikkeld in oude lössgronden waar over een lange periode kleideeltjes uit de top van de lössafzettingen zijn uitgespoeld en dieper in de vorm van een bruinkleurige, kleirijke band is ingespoeld.

Rondom veel Zuid-Limburgse dorpen liggen oude dorpsgronden waarop van oudsher hoogstamboomgaarden werden aangeplant. Ook het plangebied is in het verleden in gebruik geweest als een boomgaard net buiten de historische kern van Berg en Terblijt. Dit type gronden zijn eeuwenlang bemest met stalmest, waardoor er een bovengrond met een relatief hoog humusgehalte is gevormd. Door de hogere organische bemesting is ook de biologische activiteit groter geworden, waardoor het humusgehalte tot op dieptes van circa 60 cm –mv hoger is dan bij percelen verder van de historische kern.¹⁰

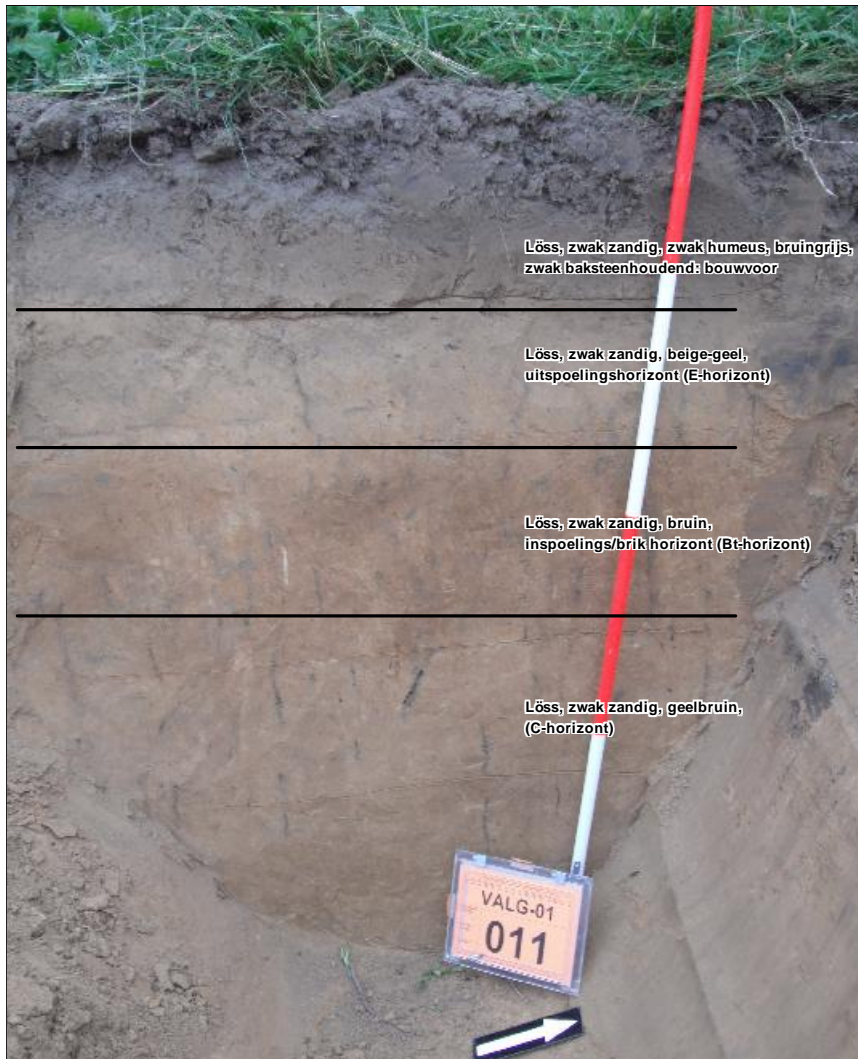
Het bodemtype dat in het plangebied van nature voorkomt is, op basis van de aangetroffen briklaag, een radebrikgrond. Deze briklaag is uitsluitend in het zuidelijk deel van het plangebied, in proefsleuf 5 aangetroffen. In het noordelijke deel van het plangebied is tot op grotere diepte een bruinige laag aangetroffen die vermoedelijk overeenkomt met de door organische activiteit ontstane diepe humeuze laag die typisch is voor gronden nabij oude dorpskernen.

⁹ J.H.A. Bosch, 2005.

¹⁰ Stichting voor Bodemkartering, 1990.

Figuur 8 Proefsleuf 2, Profiel 3

Figuur 9 Proefsleuf 5, Profiel 9

4.3 Sporen en structuren

Voor het hele plangebied kan gesteld worden dat de aangetroffen sporen voornamelijk uit de Late Middeleeuwen - Nieuwe tijd dateren (bijlage 2). De antropogene sporen onderscheiden zich in twee verschillende typen: kuilen en greppels. Het eerste type is het meest aangetroffen in de proefsleuven. In een aantal proefsleuven zijn profielgaten gegraven om beter inzicht te krijgen in de bodemopbouw binnen het plangebied.

4.3.1 Proefsleuf 1

Proefsleuf 1 is aangelegd aan de noordwest zijde van het plangebied. In deze sleuf zijn twee sporen aangetroffen bestaande uit een greppel (spoor 1) en een kuil (spoor 2) (zie figuur 10 en bijlage 1).

In sleuf 1 kwam onder de bouwvoor een grijs bruine verstoorde laag te voorschijn. Het betreft hier de top van een radebrikgrond die door langdurig agrarisch gebruik, onder andere door bemesting en het

Figuur 10 Vlakfoto sleuf 1

gebruik als boomgaard met de daarmee samenhangende bioturbatie, bijzonder gevlekt was. Sporen waren in deze laag moeilijk te onderscheiden waardoor er laagsgewijs in dunne laagjes verdiept is tot op een leesbaar niveau. Op dit leesbaar niveau is aan de noordzijde van sleuf 1 het restant van een kuil vastgesteld die bij het opschaven van het profiel onder de bouwvoor leek te beginnen (spoor 2). Het spoor onderscheiden zich van de verstoorde laag door baksteenspikkels en meer houtskool. Uit spoor 2 is aardewerk uit de Late Middeleeuwen en een brokje versinteld materiaal verzameld (vondstnummer 003). Het spoor is gecoupeerd en bleek nog een centimeter of tien door te lopen tot onder het vlakniveau. Bij het opschaven van het profiel aan de westzijde van de sleuf is vastgesteld dat onder de bouwvoor een ondiepe greppel zat. Aan de oostzijde is deze greppel terug gevonden in het profiel (spoor 1). Bij de aanleg van de sleuf zijn aan de noordzijde in het vlak onder de bouwvoor aardewerkvondsten gedaan. Het betrof hier een concentratie van een grote hoeveelheid scherven uit de Late Middeleeuwen – Nieuwe tijd onder in de bouwvoor (vondstnummer 001). Het scherfmateriaal bestaat uit grote potfragmenten. In het veld kon reeds bepaald worden dat de scherven afkomstig zijn van slechts enkele potten. Bij de aanleg van de sleuf zijn in het noordelijke deel een paar scherven aardewerk uit de Late Middeleeuwen en Nieuwe tijd onder de bouwvoor waargenomen (vondstnummer 002).

gebruik als boomgaard met de daarmee samenhangende bioturbatie, bijzonder gevlekt was. Sporen waren in deze laag moeilijk te onderscheiden waardoor er laagsgewijs in dunne laagjes verdiept is tot op een leesbaar niveau. Op dit leesbaar niveau is aan de noordzijde van sleuf 1 het restant van een kuil vastgesteld die bij het opschaven van het profiel onder de bouwvoor leek te beginnen (spoor 2). Het spoor onderscheiden zich van de verstoorde laag door baksteenspikkels en meer houtskool. Uit spoor 2 is aardewerk uit de Late Middeleeuwen en een brokje versinteld materiaal verzameld (vondstnummer 003). Het spoor is gecoupeerd en bleek nog een centimeter of tien door te lopen tot onder het vlakniveau. Bij het opschaven van het profiel aan de westzijde van de sleuf is vastgesteld dat onder de bouwvoor een ondiepe greppel zat. Aan de oostzijde is deze greppel terug gevonden in het profiel (spoor 1). Bij de aanleg van de sleuf zijn aan de noordzijde in het vlak onder de bouwvoor aardewerkvondsten gedaan. Het betrof hier een concentratie van een grote hoeveelheid scherven uit de Late Middeleeuwen – Nieuwe tijd onder

Figuur 11 Vlakfoto sleuf 2

4.3.2 Proefsleuf 2

Proefsleuf 2 is aangelegd aan de westzijde van het plangebied. In deze sleuf is alleen een recente verstoring vastgesteld (spoor 3) (zie figuur 11 en bijlage 1). Volgens de huidige grondeigenaar zou het hier om een waterpoel gaan die opgevuld was. De vulling bestond uit puin, o.a. mergelbrokken, en afval, waaronder bierflessen. In de sleuf is geen vondstmateriaal aangetroffen ouder dan vijftig jaar.

Figuur 12 Vlakfoto sleuf 3

4.3.3 Proefsleuf 3

Proefsleuf 3 is aangelegd aan de zuidwest zijde van het plangebied. In deze sleuf is alleen een recente verstoring vastgesteld (spoor 4) (zie figuur 12 en bijlage 1). Deze zal te maken hebben gehad met de schuur die hier stond. De vulling van het spoor bestond uit brokken grijze grond en löss. Het spoor was in het vlak en coupe redelijk rechthoekig. In de sleuf is geen vondstmateriaal aangetroffen ouder dan vijftig jaar.

Figuur 13 Vlakfoto sleuf 4

4.3.4 Proefsleuf 4

Proefsleuf 4 is aangelegd aan de noordoost zijde van het plangebied. In deze sleuf zijn dezelfde fenomenen vastgesteld als in sleuf 1 (zie figuur 13 en bijlage 1). Ook hier weer een kuil (spoor 5) die slechts zichtbaar werd in het vlak onder de verstoorde laag. In het profiel was duidelijk dat het spoor gelijk onder de bouwvoor begon. Het spoor onderscheidde zich van de verstoorde laag ook hier door baksteenspikkels en meer houtskool. Het spoor is gecoupeerd langs de profielwand en liep nog enkele centimeters door in het vlak. In het spoor zijn drie scherven aardewerk aangetroffen daterend uit de Late Middeleeuwen (vondstnummer 004). De greppel (spoor 1) uit sleuf 1 is hier alleen in het westprofiel vastgesteld en niet in het oostprofiel. Deze greppel eindigt dus in sleuf 4.

4.3.5 Proefsleuf 5

Proefsleuf 5 is aangelegd aan de oost zijde van het plangebied. In deze sleuf zijn geen archeologische sporen vastgesteld (zie figuur 14 en bijlage 1). Wel zijn in het zuidelijke deel van de sleuf scherven aardewerk aangetroffen uit de Late Middeleeuwen (vondstnummer 005).

Figuur 14 Vlakfoto sleuf 5

4.3.6 Proefsleuf 6

Proefsleuf 6 is aangelegd aan de zuidoost zijde van het plangebied. In deze sleuf is alleen een recente kuil aangetroffen (zie figuur 15 en bijlage 1). De vulling bestond uit bouwvoor en puin. Het noordelijke deel van de sleuf bleek vergraven te zijn. In eerste instantie was niet duidelijk waarom het vergraven was. Echter bij het graven van een kijkgat om inzicht te krijgen in de bodemopbouw van het plangebied stortte de noordelijke putwand in en daarmee werden de contouren zichtbaar van een betonnen put. In de sleuf is geen vondstmateriaal aangetroffen ouder dan vijftig jaar.

Figuur 15 Vlakfoto sleuf 6

4.4 Vondstmateriaal

Tijdens het onderzoek in Berg en Terblijt, gemeente Valkenburg aan de Geul, zijn in totaal 56 vondsten verzameld, die grotendeels bestaan uit scherven van gebruiks aardewerk. De conserveringstoestand van dit materiaal is doorgaans goed, hoewel zich onder de vondsten ook sterk gefragmenteerd materiaal bevindt. Alle scherven zijn grofweg te dateren vanaf de Late Middeleeuwen tot in de 18^e eeuw. Het overgrote deel bestaat uit lokaal of in de regio vervaardigd roodbakkend aardewerk en steengoed. Alle in Valkenburg verzamelde scherven zijn gedetermineerd volgens de standaard van het zogenaamde 'Deventer-systeem'.¹¹

De oudste vondsten die tijdens het onderzoek zijn verzameld, dateren uit de 14^e of 15^e eeuw. Het gaat daarbij om fragmenten van roodbakkend aardewerk (r) en geglazuurd steengoed (s2). Omdat de vondsten doorgaans sterk gefragmenteerd zijn, is het echter moeilijk een meer scherpe datering aan het materiaal toe te kennen. Alleen vondstnummer 1 bevatte een relatief groot aantal fragmenten, die afkomstig zijn van slechts enkele voorwerpen. De scherven zijn ongetwijfeld afkomstig uit een gesloten context, zoals een waterput of een afvalkuil. Alle scherven van roodbakkend aardewerk uit deze context zijn afkomstig van dezelfde grape. Het gaat daarbij om een spaarzaam geglazuurde grape van het type r-gra-75, een model waarvan we tal van voorbeelden kennen uit het zuidelijke deel van ons land. Zo zijn er onder meer exemplaren gevonden in Eijsden, Venlo, Breda en Middelburg. Het betreft een model dat grofweg tussen 1350 en 1550 in productie moet zijn geweest. Deze productieperiode geldt eveneens voor type steengoed pot, waarvan deze context een voorbeeld opleverde. De peervormige pot (s2-pot-4) is bedekt met een ijzerengobe en afkomstig uit Langerwehe. We komen dit soort potten tegen bij opgravingen in de hele voormalige Nederlanden en de aangrenzende delen van Duitsland. Vaak zijn deze potten voorzien van een tuit, waardoor ze gebruikt konden worden als roompot, een voorwerp waarmee men room van melk scheidde. De hier besproken pot heeft echter nooit een tuit gehad en zal dus eerder als voorraadpot zijn gebruikt. Omdat zowel de grape als de steengoed voorraadpot een lange periode in productie zijn geweest, is het moeilijk om een exacte datering te geven aan de context waar ze uit tevoorschijn kwamen. Enkele scherven van steengoed kunnen uit dezelfde context kunnen echter op grond van hun kleur en afwerking aan Raeren worden toegeschreven. Omdat vergelijkbare producten uit dit productiecentrum vooral in de late 15^e en vroege 16^e eeuw op de markt waren, ligt een datering in deze periode evenwel het meest voor de hand.

De overige vondsten uit dit onderzoek zijn sterk gefragmenteerd en gering in aantal. Ze dateren vooral uit min of meer dezelfde periode als de zojuist beschreven vondsten. Het betreft ook vooral scherven van vergelijkbaar materiaal. Enkele scherven van zogenaamd roodbakkend Maaslands aardewerk zijn typische vondsten voor juist dit deel van het land. Ze komen eveneens voor in de periode 1350 tot 1550.

Slechts één vondst is jonger. Het gaat daarbij om een fragment van een met een ringeloor versierd bord uit het Nederrijnse gebied. Hoewel we dit materiaal in het westen van ons land vooral tegenkomen in de late 17e en de 18e eeuw komt het in Limburg al vroeger voor. Hoewel ook voor de hier besproken scherf een datering in de 18^e eeuw het meest waarschijnlijk is, kan een vroegere datering niet worden uitgesloten.

Het totale vondstspectrum geeft, voor zover daar überhaupt van mag worden gesproken, een 'vrij doorsnee' beeld voor de regio (Zuid-)Limburg. De vondsten wijzen zonder meer op bewoningsactiviteiten in de besproken periode. De hoeveelheid is echter te gering in aantal en doorgaans te gefragmenteerd om verdere uitspraken aan te kunnen verbinden. Ook bij de vondsten

¹¹ Bartels 1999.

uit de gesloten context gaat het om te weinig materiaal om nadere conclusies aan te verbinden. Dergelijke contexten moeten (scherven van) minimaal enkele tientallen stukken keramiek herbergen om een zinvolle vergelijking met gelijksoortige contexten te kunnen maken.

5. CONCLUSIES EN BEANTWOORDING VAN DE ONDERZOEKSVRAGEN

5.1 Conclusies

Tijdens het proefsleuvenonderzoek in plangebied Kleinstraat (ong.) te Berg en Terblijt in de gemeente Valkenburg zijn 6 proefsleuven aangelegd met een gezamenlijk oppervlak van 240 m². Het noordelijke deel van het terrein is sterk verstoord als gevolg van bioturbatie, echter onder de verstoring zijn in proefsleuven 1 en 4 sporen uit de Late Middeleeuwen – Nieuwe tijd aangetroffen die direct onder de bouwvoor beginnen en doorlopen tot net in het vlak. In de kuilen en bij de aanleg van het vlak is in het noordelijke deel van het plangebied vondstmateriaal uit de Late Middeleeuwen en de Nieuwe tijd aangetroffen, voornamelijk uit de Late Middeleeuwen. De aangetroffen sporen waren zeer slecht herkenbaar in het vlak en zijn pas op grote diepte, onder het verstoorde pakket, vastgesteld en vervolgens teruggevonden in de profielen. Het vondstmateriaal uit de sporen geeft aan dat ze waarschijnlijk uit de Late Middeleeuwen dateren al is het mogelijk dat we met opspit te maken hebben.

Het verstoorde pakket en de afwezigheid van een briklaag in het noordelijke deel van het plangebied tezamen met de aangetroffen archeologische waarden doet vermoeden dat menselijke activiteiten in dit deel van het plangebied, vanaf de Late Middeleeuwen, mede debet is geweest aan de bodemverstoring.

5.2 Beantwoording van de onderzoeksvragen

In § 3.3 zijn de onderzoeksvragen gesteld waarop het proefsleuvenonderzoek antwoord zou moeten geven. In dit hoofdstuk zal getracht worden dit te realiseren. De resultaten van het onderzoek kunnen echter niet op alle vragen een antwoord geven.

- Zijn er archeologische resten in de bodem aanwezig?
In het noordelijke deel van het plangebied zijn sporen aangetroffen.
- Zo ja, wat is de aard, omvang, ouderdom, herkomst, kwaliteit en locatie van de archeologische resten (horizontaal en verticaal)?
Het gaat hier om kuilen en een greppel die waarschijnlijk uit de Late Middeleeuwen dateren. De sporen zijn aangetroffen in het noordelijke deel van de meest noordelijke proefsleuven in het plangebied. Als gevolg van bioturbatie waren de sporen zeer slecht zichtbaar. De sporen bleken in het profiel direct onder de bouwvoor te beginnen. Buiten de sporen is er ook vondstmateriaal aangetroffen dat zich wat verspreiding beperkt tot het noordelijke deel van het plangebied. Dit vondstmateriaal dateert voornamelijk uit de Late Middeleeuwen.
- In welke mate is het plangebied verstoord?
Als gevolg van bioturbatie was de spoorzichtbaarheid in het noordelijke deel van het plangebied zeer slecht, de sporen waren in het vlak pas zichtbaar onder het door bioturbatie verstoorde pakket.
- Hebben de archeologische waarden een relatie met uit de omgeving bekende archeologische of historische locaties en welke is dat?
Het plangebied ligt in de oude kern van Berg en Terblijt die teruggaat tot in de Late Middeleeuwen. De aangetroffen archeologische waarden zullen met de oude kern te maken hebben.
- Welke gegevens over de aangetroffen vindplaatsen kunnen de archeologische kennis van de regio aanscherpen?
Gezien de marginale resultaten van het onderzoek zijn er geen gegevens die de archeologische kennis van de regio kunnen aanscherpen.

- Wat is het belang van de vindplaats voor de lokale, regionale en nationale geschiedschrijving.
De vindplaats heeft geen belang voor de lokale, regionale en nationale geschiedschrijving.
- Is sprake van (een) behoudenswaardige vindplaats(en)?
Door de slechte zichtbaarheid van de sporen en de lage inhoudelijke kwaliteit van de vindplaats is er geen sprake van een behoudenswaardige vindplaats.
- Wat kunnen de uitkomsten van het onderzoek zeggen over vergelijkbare terreinen in de omgeving?
Er dient rekening gehouden te worden dat rond Berg en Terblijt door intensief bodemgebruik en de daarmee samenhangende bioturbatie, verstoring van het bodemarchief, zoals bij dit onderzoek is aangetoond, vaker voor zal komen.
- Is vervolgonderzoek noodzakelijk en welke methoden zouden hierbij kunnen worden ingezet?
Vervolgonderzoek wordt niet noodzakelijk geacht.
- Op welke manier dient bij eventuele toekomstige graafwerkzaamheden met archeologische resten te worden omgegaan?
Indien er bij toekomstige graafwerkzaamheden toch archeologische waarden worden aangetroffen, dan dient hiervan melding te worden gemaakt conform artikel 53 van de Monumentenwet 1988. Melding van archeologische waarden kan plaatsvinden bij het Ministerie van OCW (de Rijksdienst voor het Cultureel Erfgoed: ARCHIS-meldpunt, telefoon 033-4227682), de gemeente Valkenburg aan de Geul of de provincie Limburg.
- Indien er geen archeologische resten worden aangetroffen, wat is de reden voor de afwezigheid van archeologisch resten?
Deze vraag is niet van toepassing.

Specifieke onderzoeksvragen

Periode en sites

Dit aspect van het onderzoek richt zich op de aard, ouderdom, omvang en andere archeologische kenmerken van de vindplaatsen. Hieruit zijn de volgende vragen afgeleid:

- Welke en hoeveel vindplaatsen zijn in het onderzoeksgebied te herkennen?
In het plangebied is één vindplaats vastgesteld.
- Wat is per archeologische site in het onderzoeksgebied:
 - de ligging (inclusief diepteligging)
 - de geologische en/of bodemkundige eenheid
 - de omvang (inclusief verticale dimensies)
 - het type en de functie van de sites of off-site-patronen
 - de samenstelling van de archeologische resten (grondsporen en mobilia)
 - Indien aanwezig, de ouderdom van de cultuurlaag
 - de vondst- en spoordichtheid
 - de stratigrafie voorzover aanwezig
 - de ouderdom, periodisering en typechronologische classificatie
 - het tijdstip van het in onbruik raken van de vindplaats

De aangetroffen sporen liggen direct onder de bouwvoor en beperken zich tot het noordelijke deel van het plangebied. Het betreffen kuilen, een geul en vondstmateriaal uit de Late Middeleeuwen – Nieuwe tijd en wijzen op off-site-patronen.

Landschap en bodem

Dit aspect van het onderzoek omvat de bestudering van de landschappelijke context van de vindplaatsen in historisch perspectief. Dit leidt tot de volgende vragen:

- Wat is de fysiek-landschappelijke ligging van de vindplaatsen (geologie, bodemkunde en geomorfologie)? Zijn er aanwijzingen voor stratigrafische hiaten in de geologische profielopbouw ter plekke van de vindplaatsen?
Het bodemtype dat in het plangebied van nature voorkomt is, op basis van de aangetroffen briklaag, een radebrikgrond. Deze briklaag is uitsluitend in het zuidelijk deel van het plangebied, in proefsleuf 5 aangetroffen. In het noordelijke deel van het plangebied is tot op grotere diepte een bruinige laag aangetroffen die vermoedelijk overeenkomt met de door organische activiteit ontstane diepe humeuze laag die typisch is voor gronden nabij oude dorpskernen. De in het plangebied aangetroffen lössafzettingen zijn eolische afzettingen die worden gerekend tot de Formatie van Boxtel, Laagpakket van Schimmert. Er zijn in het plangebied geen aanwijzingen gevonden voor de aanwezigheid van stratigrafische hiaten in de geologische profielopbouw.
- Wat is de paleo-ecologische context van het onderzoeksgebied? Liggen in het plangebied locaties die voor pollenanalyse bemonsterd kunnen worden?
Alle natuurlijke afzettingen die bij het proefsleuvenonderzoek zijn aangetroffen, zijn afgezet gedurende de laatste ijstijd. Op het moment van uitvoeren bevonden alle aangetroffen afzettingen zich in een droge context, waardoor ze ongeschikt zijn voor het uitvoeren van een pollenanalyse.
- In hoeverre zijn de aangetroffen bodemlagen geschikt voor een palynologische reconstructie van de vegetatie- en gebruiksgeschiedenis van het terrein?
Niet van toepassing.

6. WAARDERING EN SELECTIEADVIES

6.1 Waardering

De resultaten van het veldwerk vormen de basis voor de waardering van de vindplaats. De waardering moet vervolgens leiden tot een aanbeveling ten aanzien van het vervolgtraject. De waardering geschiedt volgens de door de KNA voorgeschreven wijze aan de hand van de volgende aspecten: beleving, fysieke kwaliteit en inhoudelijke kwaliteit.

Beleving

De beleving van de vindplaats valt uiteen in twee criteria "schoonheid" en "belevingswaarde". Bij beide gaat het vooral om zichtbare monumenten. Schoonheid is de esthetische-landschappelijke waarde van een archeologisch monument, die in de zichtbaarheid van het monument tot uiting komt. Deze waarde is gebaseerd op de zichtbaarheid vanaf het maaiveld als landschapselement, vorm en structuur en relatie met omgeving. Herinneringswaarde is de herinnering die het archeologisch monument oproept over het verleden. Deze waarde is gebaseerd op verbondenheid met feitelijke historische gebeurtenis en associatie met toegeschreven kwaliteit of betekenis.

Fysieke kwaliteit

De fysieke kwaliteit van de vindplaats is gebaseerd op de criteria gaafheid en conservering. De gaafheid is de mate van niet-verstoord zijn en stabiliteit van de fysieke omgeving. De conservering geeft de mate waarin archeologisch vondstmateriaal bewaard is gebleven aan. Bij 5 of meer punten is een vindplaats behoudenswaardig.

Inhoudelijke kwaliteit

De inhoudelijke kwaliteit wordt uitgedrukt in waarden voor zeldzaamheid, informatie, ensemble en representativiteit. Zeldzaamheid is de mate waarin een bepaald type monument schaars is (of is geworden) voor een periode of in een gebied. Informatiewaarde is de betekenis van een monument als bron van kennis over het verleden. De ensemblewaarde (of contextwaarde) is de meerwaarde die aan een monument wordt toegekend, op grond van de mate waarin sprake is van een archeologische context en van een landschappelijke context. De representativiteit tenslotte is de mate waarin een bepaald type monument karakteristiek is voor een periode dan wel een gebied.

De beoordeling is: drie punten voor hoge, twee punten voor middelhoge en één punt voor lage kwaliteit.

Tabel 1. scoretabel waardestelling van het plangebied

Waarden	Criteria	Scores		
		Hoog	Midden	Laag
Beleving	Schoonheid			1
	Herinneringswaarde			1
Fysieke kwaliteit	Gaafheid			1
	Conservering		2	
Inhoudelijke kwaliteit	Zeldzaamheid			1
	Informatiewaarde			1
	Ensemblewaarde		2	
	Representativiteit	n.v.t.		

Parameter Beleving:

Voor de parameter beleving wordt niet gescoord aangezien de vindplaats niet zichtbaar is in het landschap.

Parameter Fysieke kwaliteit:

Gaafheid:

Voor gaafheid scoort de vindplaats 1 punt. Door bioturbatie zijn de sporen, die direct onder de bouwvoor liggen, grotendeels niet zichtbaar.

Conservering:

Voor conservering scoort de vindplaats 2 punten. Het vondstmateriaal is redelijk goed geconserveerd.

De totale score voor de fysieke kwaliteit is dus 3 en de waardering van de vindplaats op basis van deze criteria is dan ook laag.

Parameter Inhoudelijke kwaliteit:

Zeldzaamheid:

Greppels en kuilen uit de periode Late Middeleeuwen – Nieuwe tijd komen veel voor bij archeologisch onderzoek en zijn dientengevolge niet zeldzaam.

Informatiewaarde:

De informatiewaarde van de aangetroffen sporen is laag te noemen. Veel meer informatie dan er uit het proefsleuvenonderzoek is voortgekomen zullen de sporen niet opleveren.

Ensemblewaarde:

De sporen kunnen in een archeologische context geplaatst worden. Waarschijnlijk hebben de sporen te maken met de ontwikkeling van Berg en Terblijt en er kunnen rondom de vindplaats sporen verwacht worden die in dezelfde context vallen. Het plangebied heeft een landschappelijke context doordat het iets zegt over het landgebruik in de regio vanaf waarschijnlijk de Late Middeleeuwen.

Representativiteit: dit criterium is alleen relevant als bij het uitvoeren van de waardering het vermoeden bestaat dat duurzaam behoud van het monument gerealiseerd kan worden. Dit is bij dit onderzoek niet het geval, waardoor er over representativiteit geen uitspraken worden gedaan.

De totale score voor de inhoudelijke kwaliteit is dus 4 en de waardering van de vindplaats op basis van deze criteria is dan ook laag.

Er wordt gesproken van een behoudenswaardige vindplaats indien de gezamenlijke score van de inhoudelijke kwaliteit 7 punten of meer bedraagt. In bovenstaande tabel bedraagt het totaal aantal punten 4. Bij fysieke kwaliteit is er sprake van 3 extra punten. Hierdoor is er geen sprake van een behoudenswaardige vindplaats.

6.2 Selectieadvies

Op basis van de lage waardering volgens de normering van de KNA is de conclusie dat de in het plangebied aangetroffen vindplaats als niet behoudenswaardig moet worden gezien. Het advies is dientengevolge dan ook om geen vervolgonderzoek uit te voeren.

Bovenstaand is het selectieadvies van Econsultancy. Dit is ter goedkeuring voorgelegd te worden aan het bevoegd gezag, in deze de gemeente Valkenburg aan de Geul. De conceptrapportage en het selectieadvies is beoordeeld door hun adviseur de heer drs. H. Stoepker en deze stemt in met de resultaten en heeft het bevoegd gezag geadviseerd het advies over te nemen.

Mochten tijdens de graafwerkzaamheden toch archeologische waarden worden aangetroffen, dan dient hiervan melding te worden gemaakt conform artikel 53 van de Monumentenwet 1988. Melding van archeologische waarden kan plaatsvinden bij het Ministerie van OCW (de Rijksdienst voor het Cultureel Erfgoed: ARCHIS-meldpunt, telefoon 033-4227682), de gemeente Valkenburg aan de Geul of de provincie Limburg.

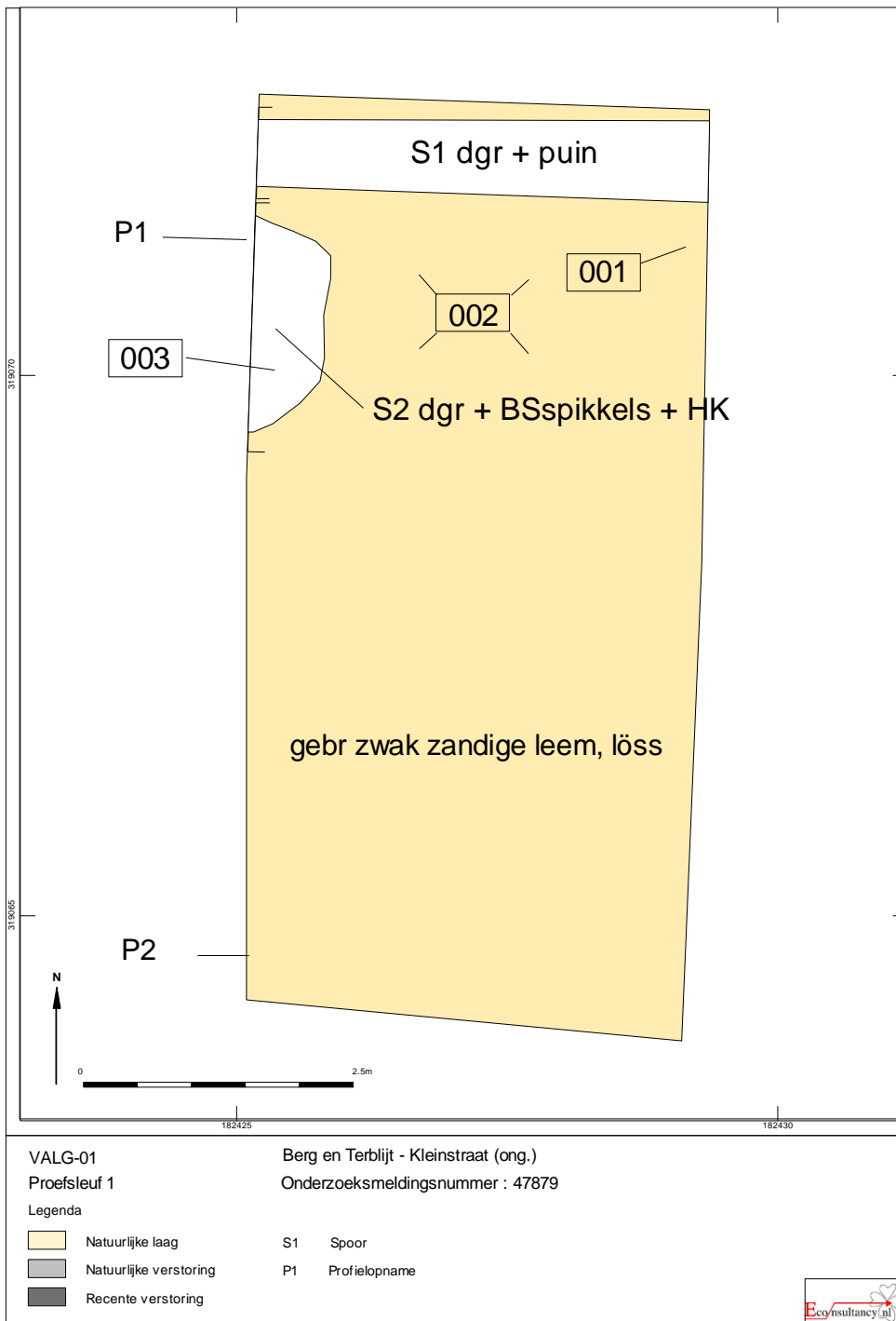
LITERATUUR

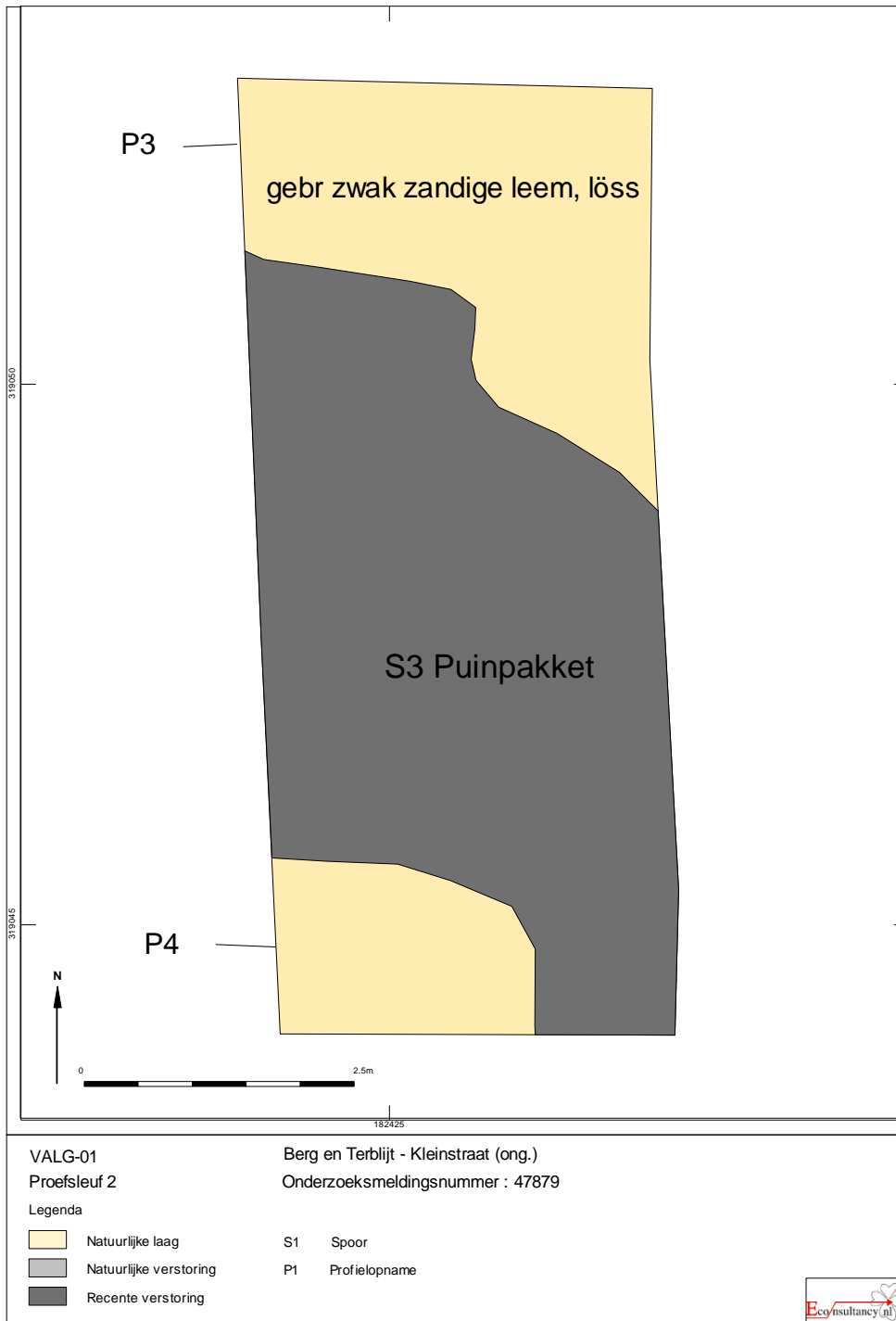
Bartels, M., 1999: *Steden in Scherven. Vondsten uit beerputten in Deventer, Dordrecht, Nijmegen en Tiel (1250-1900)*, Zwolle/Amersfoort.

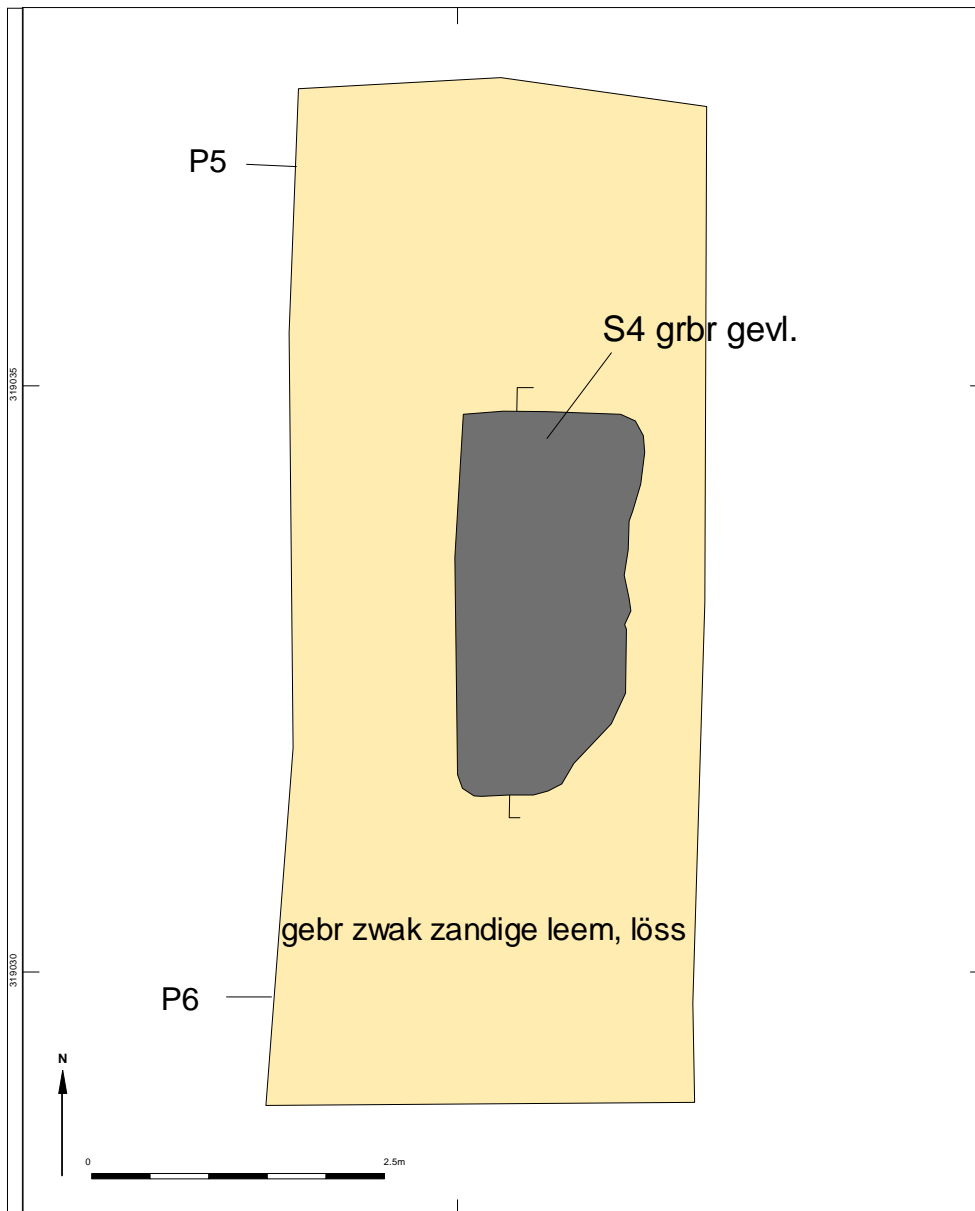
Schutte, A.H. 2011: Karterend en waarderend proefsleuvenonderzoek, Plangebied Kleinstraat (ong.) te Berg en Terblijt, Gemeente Valkenburg aan de Geul, *Econsultancy Programma van Eisen 11045469*.

Spanjaard, G. 2011: Archeologisch bureauonderzoek. Kleinstraat (ong.) te Berg en Terblijt in de gemeente Valkenburg aan de Geul. *Econsultancy Archeologisch Rapport 11030233*.

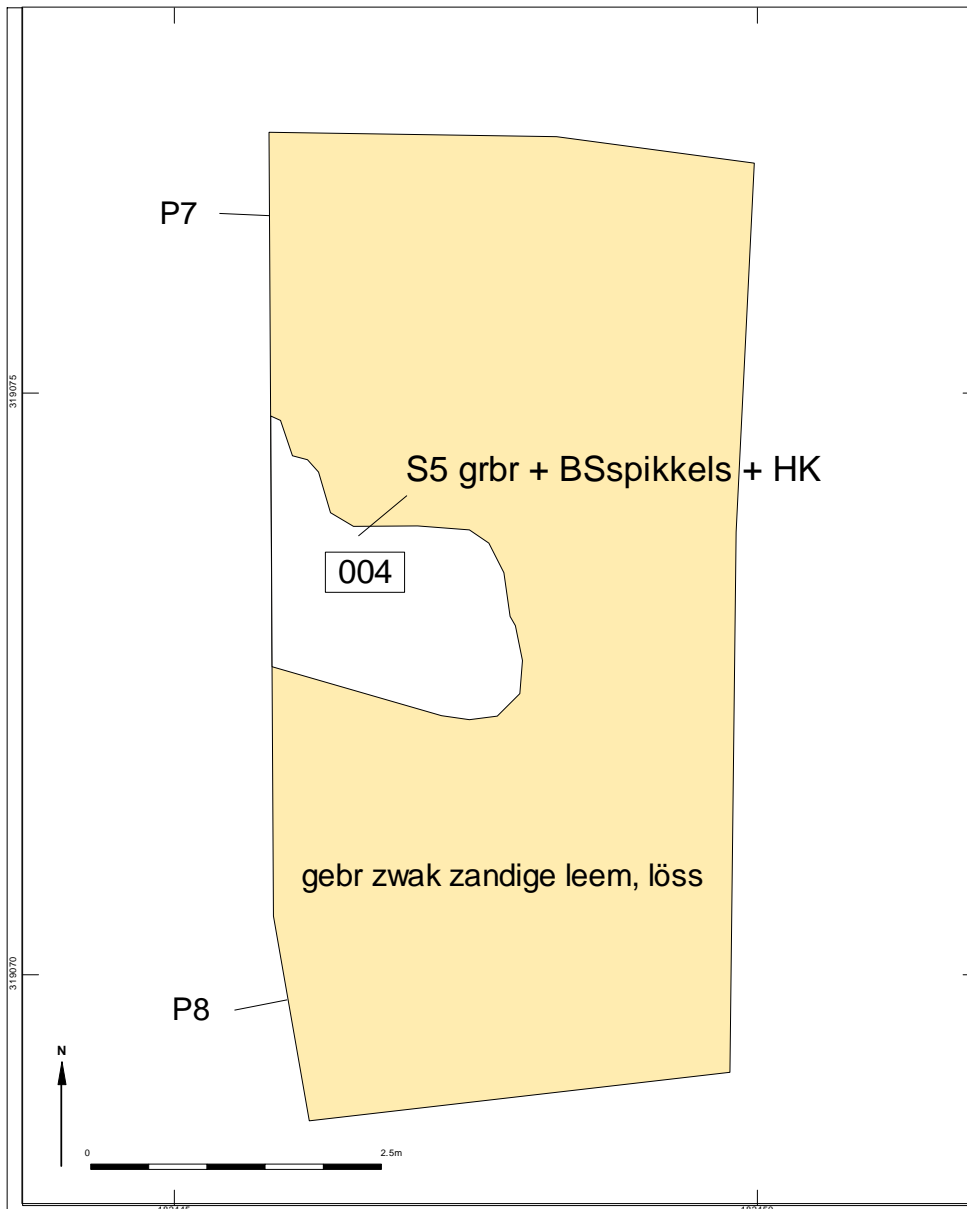
Bijlage 1 Proefsleuventekeningen

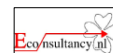
VALG-01	Berg en Terblijt - Kleinstraat (ong.)		
Proefsleuf 3	Onderzoeksmeldingsnummer : 47879		
Legenda			
	Natuurlijke laag	S1	Spoor
	Natuurlijke verstoring	P1	Profielopname
	Recente verstoring		

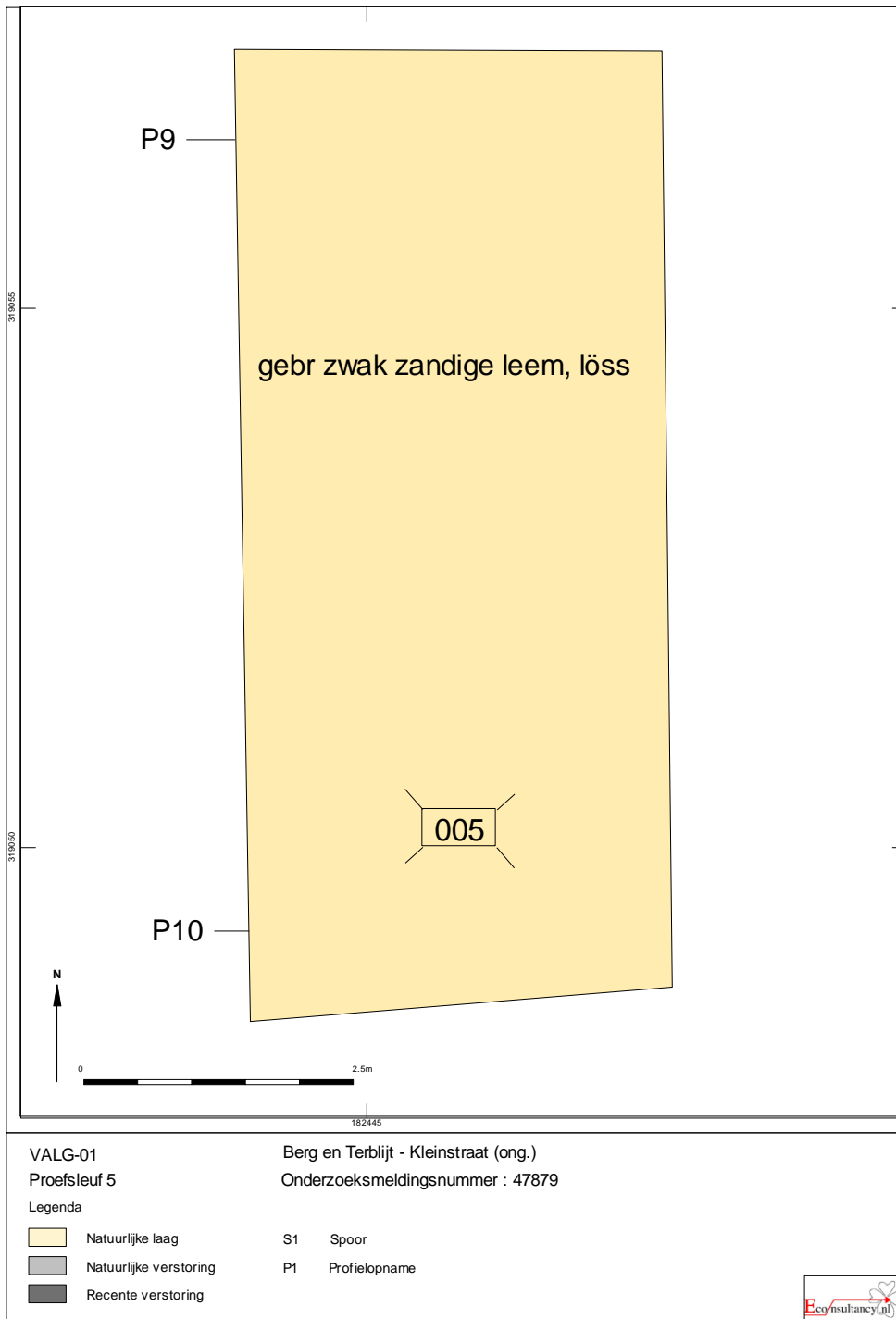

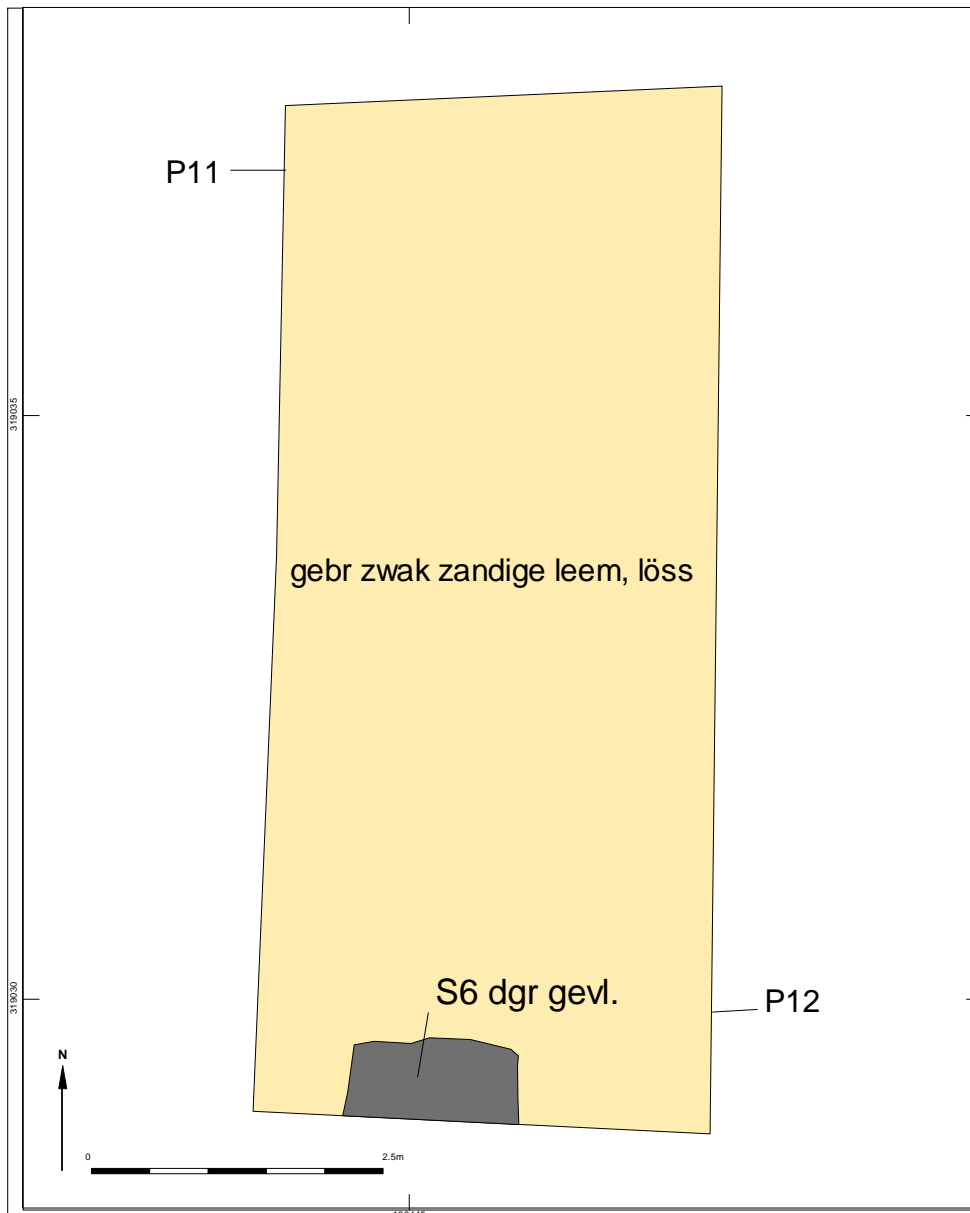
VALG-01 Berg en Terblijt - Kleinstraat (ong.)
 Proefsleuf 4 Onderzoeksmeldingsnummer : 47879

Legenda

Natuurlijke laag	S1 Spoor
Natuurlijke verstering	P1 Profielopname
Recente verstering	

VALG-01	Berg en Terblijt - Kleinstraat (ong.)
Proefsleuf 6	Onderzoeksmeldingsnummer : 47879
Legenda	
Natuurlijke laag	S1 Spoor
Natuurlijke verstering	P1 Profielopname
Recente verstering	

Bijlage 2 Sporenlijst

Put	Viak	Spoornummer	Vak/Profiel	Aard	Vullingnummer	Kleur	Insluitsels	Materiaal	Toestand	NAP-boven	Datering	Indentiek aan	Oudere spoornummers	Jongere spoornummers	Gecoupeerd	Vorm in coupe	Diepte in cm	Monsternummer	vondstnummer	Foto nr.	Tek. nr.	Datum	Opmerking
1	1	1		Greppel		Gr.		Löss	S	122.19	LM-NT			J	Rond	18			2	1 & 8	06-09-2011		
1	1	2		Kuil		Gr.	BS + HK	Löss	S	122.24	LM-NT			J	Onr	124		3	3	1 & 8	06-09-2011		
2	1	3		Kuil		D.Gr.	Puin	Puin	G	121.50	Rec.			N					4	2	06-09-2011		
3	1	4		Kuil		Gr.	Löss brokken	Bouwvoor + Löss	G	121.32	Rec.			N	Onr	26			6	3 & 10	06-09-2011		
4	1	5		Kuil		Gr.	BS + HK	Löss	S	122.66	LM-NT			J	Onr	88		4	8	4 & 8	06-09-2011		
6	1	6		Kuil		D.Gr.	Puin	Bouwvoor + Löss	G	121.16	Rec.			N					10	6	06-09-2011		

Bijlage 3 Vondstenlijst

Projectcode	Toponiem	Projectnummer	Vondstnummer	Categorie	Volgnummer	Aantal	Bakselcode	Voorwerpcode	Type_nr	Baksel voluit	Soort voorwerp	Herkomst	Begin datering	Eind datering	Opmerking	Specialist
VALG-01	Kleinstraat	11075812	1	AW	1	19	r	gra	75	roodbakkend	grape	lokaal of regionaal	1400	1500	reconstrueerbaar profiel (1 voorwerp)	S. Ostkamp
VALG-01	Kleinstraat	11075812	1	AW	2	17	s2	pot	4	steengoed met glazuur	voorraadpot	Langerwehe	1400	1500	reconstrueerbaar profiel (1 voorwerp)	S. Ostkamp
VALG-01	Kleinstraat	11075812	1	AW	3	7	s2	kan	0	steengoed met glazuur	kan	Langerwehe/Raeren	1450	1525	MAE: 3 stuks	S. Ostkamp
VALG-01	Kleinstraat	11075812	2	AW	1	4	rm		0	roodbakkend Maaslands		lokaal of regionaal	1350	1550	mangaanglazuur	S. Ostkamp
VALG-01	Kleinstraat	11075812	2	AW	2	1	s2		0	steengoed met glazuur		Raeren	1500	1550		S. Ostkamp
VALG-01	Kleinstraat	11075812	2	AW	3	1	r	bor	0	roodbakkend	bord	Nederrijnsgebied	1650	1750	ringeloordecoratie, sterk verweerd	S. Ostkamp
VALG-01	Kleinstraat	11075812	3	AW	1	1	r		0	roodbakkend		lokaal of regionaal	1300	1500	klein wandscherfje	S. Ostkamp
VALG-01	Kleinstraat	11075812	3	AW	2	1			0						brokje versinterd materiaal	S. Ostkamp
VALG-01	Kleinstraat	11075812	4	AW	1	3	s2	kan	0	steengoed met glazuur	kan	Langerwehe	1350	1450	1 voorwerp	S. Ostkamp
VALG-01	Kleinstraat	11075812	5	AW	1	1	s2	kan	0	steengoed met glazuur	kan	Langerwehe	1350	1450		S. Ostkamp
VALG-01	Kleinstraat	11075812	5	AW	2	1	r	kan	0	roodbakkend	waterkan	lokaal of regionaal	1350	1450	worstoor	S. Ostkamp

Bijlage 4 Overzicht geologische en archeologische tijdvakken

Ouderdom in jaren	Chronostratigrafie				MIS	Lithostratigrafie						
	Holoceen				1	Formaties: Naaldwijk (marien), Nieuwkoop (veen), Echteld (fluviaal)						
11.755	Kwartair	Laat	Laat Weichselien (ijstijd)	Laat-Weichselien (Laat-Glaciaal)	Late Dryas (koud)	2	Formatie van Kreftenheye	Formatie van Boxtel				
12.745					Allerød (warm)							
13.675					Vroege Dryas (koud)							
14.025					Bølling (warm)							
15.700				Midden-Weichselien (Pleniglaciaal)	Laat-Pleniglaciaal				3			
29.000					Midden-Pleniglaciaal							
50.000					Vroeg-Pleniglaciaal					4		
75.000				Pleistocene	Laat				Vroeg-Weichselien (Vroeg-Glaciaal)	5a	5	Formatie van Beegden
										5b		
										5c		
	5d											
115.000	Eemien (warme periode)	5e	Eem Formatie									
130.000	Midden	Midden	Saalien (ijstijd)	6	Formatie van Urk	Formatie van Peelo						
370.000							Holsteinien (warme periode)					
410.000							Elsterien (ijstijd)					
475.000							Cromerien (warme periode)					
850.000							Pre-Cromerien	Formatie van Sterksel				
2.600.000	Vroeg	Vroeg										

Cal. jaren v/n Chr.	¹⁴ C jaren	Chronostratigrafie		Pollen zones	Vegetatie	Archeologische perioden					
1950	0	Laat	Subatlanticum koeler vochtiger	Vb2	Loofbos eik en hazelaar overheersen haagbeuk veel cultuurplanten rogge, boekweit, korenbloem	Nieuwe tijd					
-1500	Vb1			Middeleeuwen							
-450				Romeinse tijd							
0	12	Vroeg	Subboreaal koeler droger	Va	Loofbos eik en hazelaar overheersen beuk > 1% invloed landbouw (granen)	IJzertijd					
-800	815			IVb		Bronstijd					
-2000	2650	Midden	Atlanticum warm vochtig	III	Loofbos eik, els en hazelaar overheersen in zuiden speelt linde een grote rol	Neolithicum					
3755	5000						IVa				
-4900	5300							Mesolithicum			
-5300	7020	Vroeg	Boreaal warmer	II	den overheerst hazelaar, eik, iep, linde, es	Mesolithicum					
-8240	9000						I				
-8800	11.755							Preboreaal warmer			
11.755	10.150	Laat-Pleistoceen	Laat-Weichselien (Laat-Glaciaal)	Late Dryas	LW III	parklandschap	Laat-Paleolithicum				
12.745	10.800			Allerød	LW II	dennen- en berkenbossen					
13.675	11.800			Vroege Dryas	LW I	open parklandschap open vegetatie met kruiden en berkenbomen					
14.025	12.000							Bølling			
15.700	13.000	Midden-Pleistoceen	Midden-Weichselien (Pleniglaciaal)			perioden met een poolwoestijn en perioden met een toendra	Midden-Paleolithicum				
-35.000	75.000							Vroeg-Weichselien (Vroeg-Glaciaal)			perioden met bos en perioden met een subarctisch open landschap
115.000	130.000										
-300.000		Midden-Pleistoceen	Saalien (ijstijd)				Vroeg-Paleolithicum				

Chronostratigrafie voor Noordwest-Europa volgens Zagwijn (1974), Vandenbergh (1985) en De Mulder *et al.* (2003). Lithostratigrafie volgens De Mulder *et al.* (2003). Mariene isotoop stadium (MIS) volgens Bassinot *et al.* (1994). Atmosferische data volgens Stuiver *et al.* (1998). Zuurstofisotoop calibratie (OxCal) versie 3.9 Bronk Ramsey (2003), toegepast op het Laat-Weichselien en het Holoceen. Archeologische periode-indeling en ouderdom volgens de Rijksdienst voor het Oudheidkundig Bodemonderzoek (ROB). Vegetatie bewerkt volgens Berendsen (2000). Pollenzones volgens P. Vos & P. Kiden (2005).

Bijlage 5 Bewoningsgeschiedenis van Nederland

Als aanvullende informatie wordt hieronder een algemene ontwikkeling van de bewoningsgeschiedenis van Nederland weergegeven.

Paleolithicum (tot ca. 8800 voor Chr.)

De vroegste bewoningssporen in Nederland uit deze periode dateren uit de voorlaatste ijstijd, ca. 300.000-130.000 jaar geleden. Waarschijnlijk hebben in de koudste fasen van de ijstijden in Nederland geen mensen geleefd. Daarentegen was bewoning in de warmere perioden wel mogelijk. De mensen die hier toen leefden trokken als jagers/vissers/verzamelaars rond in kleine groepen en maakten gebruik van tijdelijke kampementen. Veranderingen in het klimaat zorgden voor een veranderende flora en fauna. Tijdens de koude perioden bestond het groot wild onder meer uit rendieren, mammoeten, paarden en steppewisenten. Vooral op paarden en rendieren werd in het Laat Paleolithicum intensief jacht gemaakt. Tijdens de warmere perioden werd er onder andere op herten, wilde zwijnen en oerossen gejaagd.

Mesolithicum (ca. 8800-4900 voor Chr.)

Rond de overgang van het Pleistoceen naar het Holoceen (ca. 9000 voor Chr.) verbeterde het klimaat zich voor een langdurige periode. De gemiddelde temperatuur steeg, waardoor de variatie in flora en fauna (o.a. bosontwikkeling) toenam. De mens kreeg nu de mogelijkheid om meer gevarieerd te eten: vruchten en andere eetbare gewassen stonden nu vaker op het menu. Doordat de temperatuur steeg, trok het groot wild (met name rendieren) naar het noorden, dat plaats maakte voor meer territoriumgebonden klein wild, vogels en vissen. Door deze veranderende leefomstandigheden werd de jachttechniek aangepast. De vuursteen bewerkingstechniek hield met deze ontwikkeling gelijke tred. Er werden kleine spitse vuursteenspitsen vervaardigd die als pijl- en harpoenpunt werden gebruikt. Met de stijging van de temperatuur begon het landijs te smelten en de zeespiegel te stijgen. Het tot dan toe droge Noordzee-Bekken kwam onder water te staan. De groepen jagers/vissers/verzamelaars wisselden nog wel van locatie maar exploiteerden kleinere gebieden. In het voorjaar viste men in de rivieren, tijdens de zomer leefde men voornamelijk langs de kust, waar naast vis en schaaldieren ook zeehonden als voedselbron dienden. In de herfst verzamelde men noten en vruchten, terwijl in de winter op onder meer pelsdieren werd gejaagd.

Neolithicum (ca. 5300-2000 voor Chr.)

Aan het begin van deze periode gingen het jagen, vissen en verzamelen een steeds minder belangrijke rol spelen. Men ging nu zelf cultuurgewassen telen en dieren houden bij het kamp. Uit vondsten valt af te leiden dat het om twee groepen mensen gaat, enerzijds kolonisten met een vrijwel agrarische levenswijze, anderzijds om de autochtone mesolithische bevolking die een halfagrarische levensstijl erop na gaat houden. Deze verandering ging gepaard met enkele technologische en sociale vernieuwingen zoals: het wonen op een vaste plek in een huis, het gebruik van vaatwerk van (gebakken) klei en de introductie van geslepen stenen dissels en bijlen. De bevolking groeide nu gestaag, mede door de productie van overschotten. Uit het Neolithicum zijn verschillende nu nog zichtbare grafmonumenten bekend, te weten grafkelders, hunebedden en grafheuvels.

Bronstijd (ca. 2000-800 voor Chr.)

Het begin van dit tijdvak valt samen met het eerste gebruik van bronzen voorwerpen zoals bijlen. Vuurstenen werktuigen bleven, zij het minder, in gebruik. Het aardewerk uit deze periode is over het algemeen tamelijk zeldzaam. Vuursteenmateriaal uit de Bronstijd is meestal niet goed te onderscheiden van dat uit andere perioden. Lange tijd bleven bronzen voorwerpen zeer schaars binnen Nederlands grondgebied. Door het van nature ontbreken van de benodigde grondstoffen moest het brons worden geïmporteerd en ontstonden er handelscontacten over langere afstanden. Eén en ander had wel tot gevolg dat er binnen de bevolking grotere verschillen ontstonden door verschillen op basis van bezit. De grafheuveltraditie, die tijdens het Neolithicum haar intrede deed, werd in eerste voertgezet, maar rond 1200 voor Chr. vervangen door begravingen in urnenvelden. Het gaat hier om ingegraven urnen met crematieresten waar overheen kleine heuveltjes werden opgeworpen, omgeven door een greppel. Een Kopertijd voorafgaand aan de Bronstijd wordt in Noordwest-Europa niet onderscheiden, in tegenstelling tot bijvoorbeeld het Middellandse Zeegebied. Wel zijn uit het Laat-Neolithicum koperen voorwerpen bekend.

IJzertijd (ca. 800-12 voor Chr.)

In deze periode werden voor het eerst ijzeren voorwerpen vervaardigd. Voor de productie van werktuigen en wapens werd brons vervangen door ijzer. Er ontstond een inheemse ijzerproductie. Het gebruik van vuursteen voor het vervaardigen van werktuigen duurde nog in beperkte mate voort. Ten opzichte van de Bronstijd traden er in de aardewerktraditie geen radicale veranderingen op. Evenals in het Neolithicum en de Bronstijd woonden de mensen in verspreid liggende hoeven ('Einzelhöfe') of in nederzettingen bestaande uit maar enkele huizen; deze werden in een beperkt gebied nogal eens verplaatst. Op de hogere zandgronden ontstonden uitgebreide omwalde akkercomplexen ('Celtic fields'). Opvallend zijn de verschillen in materiële welstand (bezit van metalen voorwerpen), die mogelijk op sociale ongelijkheid duiden. In de zogenaamde vorstengraven uit Zuid Nederland, met daarin luxe, geïmporteerde bijgaven, zijn vermoedelijk lokale of regionale autoriteiten begraven. De meeste begravingen vonden nog altijd plaats in urnenvelden. Tijdens de IJzertijd werd het Friese kustgebied gekoloniseerd en ontstonden de eerste terpen.

Romeinse Tijd (ca. 12 voor Chr. - 450 na Chr.)

Met de komst van de Romeinen eindigt de Prehistorie en begint de geschreven geschiedenis. Aangezien de schriftelijke bronnen slechts een zeer fragmentarisch beeld schetsen, is men toch nog in belangrijke mate aangewezen op de archeologie als informatiebron. Een tijd lang diende het Nederlandse rivierengebied als uitvalsbasis voor veldtochten in het noorden van Germanië. In 47 na Chr. werd de Rijn definitief als Romeinse rijksgrens ingesteld. Ter controle en verdediging van deze zogenaamde 'limes' werden langs de Rijn 'castella' (militaire forten) gebouwd.

De inheemse manier van leven handhaafde zich nog lange tijd. Wel werd, vooral na de opstand van de Bataven tegen de Romeinse overheersers in 69-70 na Chr., de Romeinse invloed steeds duidelijker. In veel Inheems-Romeinse nederzettingen was bijvoorbeeld, naast het eigen handgevormde aardewerk, Romeins importaardewerk in gebruik, dat op de draaischijf was vervaardigd. Er werden, vooral in Limburg, grootse villa's (Romeinse herenboerderijen) gebouwd, hetzij nieuw gesticht, hetzij ontwikkeld vanuit een bestaande inheemse nederzetting.

De Romeinen legden een voor die tijd al uitgebreide infrastructuur aan, waardoor het gebied steeds beter werd ontsloten. Op verschillende plaatsen ontstonden aanzienlijke nederzettingen, waarvan er enkele met een stedelijk karakter (zoals Nijmegen). De inheemse bevolking, ten noorden van de *Limes*, werd niet zo sterk beïnvloed door de Romeinse aanwezigheid. Er was wel sprake van handelscontacten en het uitwisselen van geschenken. In de tweede helft van de 3^e eeuw ontstond, onder meer door invallen van Germaanse stammen, een instabiele situatie die met korte

onderbrekingen voortduurde tot in de 5^e eeuw. Uiteindelijk leidde dit in het jaar 406 tot de definitieve ineenstorting van de grensverdediging langs de Rijn.

Middeleeuwen (ca. 450-1500 na Chr.)

Over de Vroege Middeleeuwen, vooral over het tijdvak 450-600 na Chr., is relatief weinig bekend. Zowel historische bronnen als archeologische overblijfselen zijn schaars. De bevolkingsomvang was ten opzichte van de voorafgaande periode sterk afgenomen. De marktgerichte economie verdween en de mensen vielen terug op zelfvoorziening. De politieke macht was na het wegvallen van de Romeinse staatsorganisatie in handen gekomen van regionale en lokale hoofdliden. Een gezaghebbende status was nu vooral gebaseerd op militair succes en materiële welstand. Deze instabiele periode wordt ook wel aangeduid als de 'tijd van de volksverhuizingen'.

Vanaf de 10^e - 11^e eeuw wordt een overheersende positie van de al dan niet adellijke grootgrondbezitters waargenomen. Dit vertaalt zich in nieuwe nederzettingvormen als mottes, kastelen en versterkte hoeven. In verband met de aanhoudende bevolkingsgroei en mede dankzij gunstige klimatologische omstandigheden, werd een begin gemaakt met het ontginnen van woeste gronden als bos, heide en veen. Veel van de huidige dorpen en steden dateren uit deze periode. Door de aanleg van dijken en kaden werden laaggelegen gebieden beschermd tegen wateroverlast. De heersende rivaliteit tussen de vorsten leidde, in combinatie met een zwak centraal gezag, veelvuldig tot lokaal geweld, waarvan de bevolking vaak het slachtoffer werd. Door het aanleggen van burgen, schansen, landweren en wallen trachtte men zich te beveiligen.

Nieuwe tijd (1500-heden)

De Nieuwe tijd kenmerkt zich door een groot aantal veranderingen vooral op het gebied van mens- en wereldbeeld. Er is sprake van een Europese overzeese expansie wat leidt tot handelscontacten, handelskapitalisme en het begin van een wereldeconomie. Er ontstaat een nieuwe wetenschappelijke belangstelling wat zich uit in vele uitvindingen. Deze uitvindingen vormen de motor van de industriële revolutie. Er ontstaat een nationale staat die centraal bestuurd wordt. Als gevolg van deze ontwikkelingen neemt het belang en de omvang van steden toe en neemt de macht van de adel af. Het grootste deel van de bevolking is niet meer werkzaam en woonachtig op het platteland maar in de steden. In verband met de aanhoudende bevolkingsgroei worden aan het eind van de 19^e tot het begin van de 20^e eeuw op grote schaal woeste gronden gecultiveerd. Door de industriële revolutie komen steeds meer producten beschikbaar voor steeds meer mensen waardoor de welvaart stijgt. In de Nieuwe tijd vindt er eveneens een hernieuwde oriëntatie op het erfgoed van de klassieke Oudheid plaats, wat zich tot in het begin van de 20^e eeuw uit in de kunsten.

Bijlage 6 AMZ-cyclus

Het AMZ-proces

Archeologisch onderzoek in Nederland wordt in het algemeen uitgevoerd binnen het kader van de Archeologische Monumentenzorg (AMZ). Het gehele traject van de AMZ omvat een aantal stappen die elkaar kunnen opvolgen, afhankelijk van het resultaat van de voorgaande stappen. Om inhoudelijke, prijs- en planningstechnische redenen kan er soms voor gekozen worden om bepaalde stappen gelijktijdig uit te voeren. Bovendien kan, indien reeds voldoende gegevens bekend zijn, een stap worden overgeslagen. Elke stap eindigt met een rapport met daarin een advies voor de vervolgstappen. Na elke stap wordt er een selectiebesluit genomen door de bevoegde overheid, gemeente, provincie of de Rijksdienst voor het Cultureel Erfgoed, op basis van de resultaten van het archeologisch onderzoek. Indien na een bepaalde stap blijkt dat geen nader vervolgonderzoek nodig is, wordt het archeologisch onderzoek afgesloten. Ook kan het bevoegd gezag besluiten dat een vindplaats van zo groot belang is, dat deze *in situ* behouden moet worden. Dan dienen de archeologische resten in de grond beschermd te worden door planaanpassing of planinpassing.

Het AMZ-proces begint met het bepalen van de onderzoeksplicht. Gemeentelijke, provinciale en landelijke archeologische waardenkaarten geven aan of het plangebied in een gebied ligt met een archeologische verwachting. Indien dit het geval is, dan zal er in het kader van de planprocedure onderzoek verricht moeten worden om te bepalen of er archeologische waarden binnen het plangebied aanwezig zijn. Hiermee start de zogenaamde AMZ-cyclus (zie schema).

De eerste fase: Bureauonderzoek

Elk archeologisch onderzoek begint met een bureauonderzoek. Dit heeft tot doel het verwerven van informatie, aan de hand van bestaande bronnen, over bekende of verwachte archeologische waarden, binnen het plangebied om tot een gespecificeerd verwachtingsmodel te komen, op basis waarvan een beslissing genomen kan worden ten aanzien van een eventuele vervolgstap.

De tweede fase: Inventariserend VeldOnderzoek (IVO)

Het doel van een IVO is het aanvullen en toetsen van het gespecificeerde verwachtingsmodel. Het IVO moet informatie geven over de aan- of afwezigheid, de aard, het karakter, de omvang, de datering, de gaafheid, de conservering en de inhoudelijke kwaliteit van de archeologische waarden.

Inventariserend Veldonderzoek; Booronderzoek en Veldkartering

Door een booronderzoek kan er een goede inschatting gemaakt worden van de kans op archeologische waarden (grondsporen en daarmee samenhangende voorwerpen). Bij het booronderzoek is een onderscheid aangebracht in een verkennende, karterende en waarderende fase. De verkennende fase heeft tot doel inzicht te krijgen in de vormeenheden van het landschap, voor zover deze van invloed zijn op de locatiekeuze. Op deze manier worden kansarme zones uitgesloten en kansrijke zones geselecteerd voor de volgende fasen. Tijdens de karterende fase wordt het onderzoeksgebied systematisch onderzocht op de aanwezigheid van archeologische vondsten of sporen. De waarderende fase sluit aan op de karterende fase. Het waarnemingsnet kan verdicht worden om de horizontale begrenzing, ligging en omvang van archeologische vindplaatsen vast te stellen.

Een veldkartering wordt uitgevoerd wanneer vondsten of sporen aan de oppervlakte worden verwacht en zichtbaar zijn op het moment dat het onderzoek uitgevoerd wordt. Dit type onderzoek bestaat uit het belopen van het maaiveld van het plangebied.

Inventariserend Veldonderzoek; Proefsleuven

Als uit vooronderzoek blijkt dat binnen het plangebied archeologische resten aangetroffen kunnen worden kan het bevoegd gezag beslissen tot een proefsleuvenonderzoek. Proefsleuven zijn lange sleuven van twee tot vijf meter breed die worden aangelegd in de zones waar in de voorgaande onderzoeksfase aanwijzingen voor vindplaatsen zijn aangetroffen. De KNA schrijft voor dat bij een dergelijk onderzoek minimaal 5% van het te verstoren gebied onderzocht dient te worden.

De Derde fase: Archeologische Begeleiding (AB) of Opgraven (AAO)

Archeologische Begeleiding

Als het vooronderzoek niet voldoende informatie heeft opgeleverd om de archeologische waarde van de archeologische resten te bepalen, kan besloten worden tot archeologische begeleiding van de sloop- of graafwerkzaamheden. Dit betekent dat archeologen bij het graafwerk aanwezig zijn om het werk te volgen en eventuele resten te documenteren. Wanneer tijdens de werkzaamheden vondsten (van hoge archeologische waarde) naar boven komen, die aanleiding geven tot nader onderzoek, kan alsnog besloten worden om tot een opgraving over te gaan.

Opgraven

Indien de archeologische resten niet *in situ* bewaard kunnen blijven, maar wel van belang zijn voor de wetenschap, kan het bevoegd gezag besluiten over te gaan tot een Algehele Archeologische Opgraving (AAO). Het doel hiervan is volgens de KNA het documenteren van gegevens en het veiligstellen van materiaal van vindplaatsen om daarmee informatie te behouden, die van belang is voor kennisvorming over het verleden.

